

ถ้ามีการศึกษาที่ถูกต้องแล้ว เด็กจะหลุดพ้นจากการไฝเสพ ขึ้น
มาสู่การไฝศึกษา แล้วจะมีความสุขจากการได้เรียนรู้ ถ้าเด็ก
พัฒนาขึ้นมาสู่การศึกษาอย่างนี้ ชีวิตในครอบครัวก็จะมีปัญหา
น้อยลง เด็กจะไม่เรียกร้องมาก เพราะว่าพ่อแม่จะคอยหนุนให้
เด็กคิดแล้วถามว่าอยากทำอะไร มากกว่าถามว่า อยากได้อะไร

ความสุขของครอบครัว

คือสันติสุขของสังคม*

กราบนมัสการท่านเจ้าคุณอาจารย์

ดิฉันขอเรียนถามท่านเกี่ยวกับธรรมะ ซึ่งควรส่งเสริมให้นำมาเป็นหลักปฏิบัติระหว่างสมาชิกในครอบครัว เพื่อประโยชน์สุขแก่สมาชิกทุกคน และเพื่อให้มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต

ดิฉันขอเรียนถามท่านในรูปแบบปุจฉา-วิสัชนา ในประเด็นต่างๆ ดังนี้ค่ะ

พ่อ-แม่เลี้ยงลูก คือสร้างสรรคโลก

ปุจฉา: ในฐานะที่ครอบครัวเป็นรากฐานของการปลูกฝังคุณธรรม ชาวพุทธควรอบรมเลี้ยงดูให้สมาชิกมีคุณธรรม ระหว่าง

* จากหนังสือชื่อเดียวกัน ซึ่งมีที่มาจากคำวิชันของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) แก่พศ. ดร. ชมชื่น สมประเสริฐ ซึ่งได้ปรารภพระคุณของบิดา แล้วได้ขอสัมภาษณ์โดยตั้งปุจฉา ที่วัดญาณเวศกวัน เมื่อวันที่ ๑๔-๑๕ มิถุนายน ๒๕๔๓ (ในการพิมพ์ครั้งใหม่ ปลาย ก.ย. ๒๕๔๓ ได้จัดปรับแทรกเสริมคำถามและคำอธิบายบางตอนพร้อมกับตัดส่วนที่เป็นเรื่องเฉพาะกรณีออก ๑๒ หน้า)

พ่อ-แม่-ลูก ระหว่างพี่น้อง ควรเลือกใช้หลักอย่างไรคะ

วิสัยทัศน์: หลักปฏิบัติทั่วไปโดยพื้นฐานกว้างๆ มีอยู่แล้ว หลักพื้นฐานเริ่มจากพ่อแม่เป็นหัวหน้าครอบครัว พ่อแม่เป็นผู้นำส่องแสงสว่าง ท่านยกให้พ่อ-แม่ เป็นเหมือนทิศตะวันออก คือทิศที่พระอาทิตย์ขึ้น ซึ่งมีความสำคัญมาก คือ ดวงอาทิตย์ขึ้นมาก็ส่องแสงสว่าง นำทางการดำเนินชีวิตของคนและสัตว์ทั้งหลาย ชีวิตของลูก พ่อ-แม่ ก็เป็นแบบอย่างและให้ความสว่าง คือให้ความรู้ความเข้าใจ บอกวิธีดำเนินชีวิต ให้แม้แต่ชีวิตของลูก

พระพุทธเจ้าทรงแสดงฐานะของพ่อแม่ไว้ว่า

๑. เป็นพระพรหม เป็นผู้ให้กำเนิด เป็นผู้สร้างชีวิตให้กับลูก แล้วก็เป็นผู้เลี้ยงลูก เป็นผู้แสดงโลกนี้แก่ลูก
๒. เป็นบูรพาจารย์ของลูก คือ เป็นครูอาจารย์คนแรก สอนตั้งแต่ กิน ดื่ม นั่ง นอน เดิน พูด ทุกอย่างที่จะใช้ในการดำเนินชีวิต หรือเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเองต่อไป
๓. เป็นอาหุไนยบุคคลของลูก อาหุไนยบุคคลนี้เป็นคำเรียกพระอรหันต์และพระอริยะทั้งหลาย ในสังคมไทยจึงเรียกพ่อแม่ง่ายๆ ว่าเป็นพระอรหันต์ของลูก คือมีคุณธรรมอย่างน้อยท่านมีจิตใจบริสุทธิ์ต่อลูก รักลูกด้วยใจจริง ไม่มีอะไรเคลือบแฝง

ฐานะทั้ง ๓ ประการนี้ถือว่าเป็นสำคัญ ขอย้ำอีกครั้งว่าหนึ่ง เป็นพระพรหม สอง เป็นบูรพาจารย์ สาม เป็นพระอรหันต์

ของลูก

คุณธรรมที่จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี ข้อสำคัญก็คือ เมื่อเป็นพระพรหม พ่อแม่ก็เลี้ยงลูกมาโดยมีหลักคือ พรหมวิหาร ๔ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ซึ่งโดยสาระสำคัญทั้ง ๔ ข้อ รวมแล้วก็มี ๒ ด้าน

ด้านที่หนึ่งคือ ด้านความรู้สึก หมายถึง ความรู้สึกที่ดีงาม ถ้าเรียกเป็นภาษาอังกฤษก็คือ positive emotion คือ พ่อแม่โดยพื้นใจไม่มีความรู้สึกโกรธเคือง ชิงชัง รังเกียจ คิดร้าย เอาเปรียบ เป็นต้นต่อลูก มีแต่ความรู้สึกในทางที่ดี คือ เมตตา ความรัก ความปรารถนาดี กรุณา สงสาร คิดจะช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ มุทิตา ยินดี ด้วยเมื่อประสบความสุข ความสำเร็จ ทำอะไรได้ดีก็ชื่นชม แล้วก็ส่งเสริม ทั้งสามนี้เป็นความรู้สึกที่ดี ทำให้ชีวิตความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ-แม่-ลูก รวมไปถึงในครอบครัวทั้งหมดมีความรัก ความอบอุ่น มีความร่าเริง ผ่องใส มีความอ่อนโยน เป็นสุข นี่เป็นด้านความรู้สึก

ส่วนอีกด้านหนึ่งก็คือ ด้านความรู้ พ่อ-แม่จะมีเพียงด้านความรู้สึกไม่ได้ ต้องมีความรู้ และรู้จักใช้ปัญญาด้วย เพราะหลักทั่วไปมีอยู่ว่า คนเรามีชีวิต ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ และกฎที่เป็นของธรรมชาตินี้ ไม่เข้าใครออกใคร พ่อแม่จะใช้ความรู้สึกไปช่วยเหลืออย่างไร ก็ทำเกินกฎธรรมชาติไม่ได้ ด้านนี้แหละถ้าพ่อแม่รู้กล้าเข้าไปจะทำให้เสีย

คนเราทุกคนนี้มีความเป็นมนุษย์อยู่ ๒ ด้านในเวลาเดียว

กัน คือ

๑. ด้านที่เป็นชีวิต ซึ่งเป็นไปตามกฎธรรมชาติ และ

๒. ด้านที่เป็นบุคคล ซึ่งอยู่ร่วมในสังคม

พ่อแม่จะช่วยได้มากที่สุดก็คือ ด้านที่ลูกเป็นบุคคลผู้อยู่ในสังคม ซึ่งพ่อ-แม่เข้าถึงได้โดยตรง ในด้านนี้ พ่อแม่ควรส่งเสริมความรู้สึกที่ดี ด้วยความสัมพันธ์ที่ดีงาม รัก ให้ความอบอุ่น ให้มีความสุข อ่อนโยน จิตใจดี

ส่วนด้านที่ลูกเป็นชีวิตซึ่งเป็นไปตามกฎธรรมชาตินั้น พ่อแม่เข้าถึงโดยตรงไม่ได้ จะใช้แค่ความรู้สึกไม่ได้ แต่ต้องใช้ความรู้โดยสื่อผ่านปัญญาจึงจะโยงไปถึงด้านธรรมชาติของเขา ด้านที่เป็นธรรมชาติของชีวิตนั้นต้องใช้ปัญญา ความจริงด้านนี้เป็นด้านสำคัญที่ลูกจะต้องพัฒนาเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง

ด้านที่หนึ่ง พ่อแม่มีความรู้สึกดีงาม รัก ผูกพัน จะคอยให้ความช่วยเหลือ และจะทำให้ แต่พอถึงด้านที่สอง ชีวิตของลูกเป็นของเขาเอง เขาต้องอยู่กับความเป็นจริง เริ่มตั้งแต่ร่างกายของเขาก็ต้องอยู่ได้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ต้องกินอาหาร ต้องขับถ่าย ฯลฯ ถ้ากินอยู่ไม่ถูกต้องก็จะเจ็บป่วย หรือเสียสุขภาพ เขาต้องรู้จักเป็นอยู่ให้ถูกต้อง และจะต้องรับผิดชอบชีวิตของเขาเองต่อไป เพราะฉะนั้นเขาจึงต้องได้รับการเตรียมความพร้อมที่จะให้รับผิดชอบตนเองได้ ต้องเติบโต เจริญงอกงาม ต้องมีคุณสมบัติ มีความรู้ความสามารถของตนเอง ซึ่งพ่อแม่ทำให้ไม่ได้ แต่พ่อแม่สามารถช่วยเกื้อหนุน โดยใช้ปัญญาประสานกับอารมณ์ หรือเอาความรู้มา

ประสานกับความรู้สึก

ในเมื่อพ่อแม่มีความรู้สึก เช่นรักลูกเป็นต้นแล้ว ก็โยงต่อไปสู่ด้านความรู้ คือเรารักเขา อยากให้เขาเป็นคนเก่ง คนดี มีความสุขต่อไป แต่ชีวิตเป็นของเขา ซึ่งเขาจะต้องรับผิดชอบตนเอง เราจะช่วยเขาได้อย่างไร ก็ต้องใช้ปัญญาพิจารณาว่า เขาต้องทำอะไรบ้าง ต้องรับผิดชอบอะไรบ้าง และด้วยการใช้ความรู้ หรือใช้ปัญญา ก็คิดพิจารณาว่าจะเตรียมฝึกให้เขาทำอะไรอย่างไร

การใช้ปัญญาคิดไว้ล่วงหน้า จะทำให้เตรียมหาแบบฝึกหัด หรือเตรียมกิจกรรมเพื่อฝึกลูกอย่างหลากหลาย ตรงนี้ก็กลายเป็นว่า พ่อแม่ไม่ทำให้เขาแล้ว แต่เฉยเพื่อดูให้เขาทำ ตรงนี้แหละเรียกว่า อุเบกขา คือข้อที่ ๔ ของพรหมวิหาร ๔

ฉะนั้นในพรหมวิหารจึงมี ๒ ภาค คือ ภาคความรู้สึก ได้แก่ สามข้อแรก แยกเป็น เมตตา กรุณา มุทิตา และภาคปัญญา ซึ่งแสดงออกที่อุเบกขา ได้แก่การวางท่าที่หรือวางตัวเฉยไว้ ไม่ทำให้แต่คอยดูให้เขาทำ

บุจฉาแทรก: อุเบกขาที่ท่านอธิบายนี้ ชาวบ้านไม่ค่อยเข้าใจ อาจจะสับสน หรือเข้าใจกันมาผิดๆ

วิไลชนะ: คงเป็นความเข้าใจพร่อง หรือเพี้ยนไป กลายเป็น “เฉยใจ” เสียแหละมาก

“อุเบกขา” แปลว่า การคอยดูอยู่ใกล้ๆ ในกรณีนี้หมายความว่า แทนที่เราจะทำให้ ก็ให้เขาทำเอง แต่เราก็ดูอยู่ เหมือนกับบอกว่า เรื่องนี้เธอจะต้องทำให้เป็นเองนะ แล้วก็ให้เขาทำ แล้วเรา

คอยดูอยู่ใกล้ๆ เมื่อเขาทำผิดหรือทำถูก เราก็จะได้ชี้แนะ และเมื่อเขาสงสัยเขาจะได้ถามเรา พ่อแม่ก็ทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษา

อุเบกขา จึงหมายความว่า พ่อแม่คอยดูให้ลูกทำ โดยเป็นที่ปรึกษา คอยตอบ คอยแก้ คอยแนะ ให้เขาเรียนรู้ ให้เขาฝึก แต่พ่อแม่ไม่ทำให้ เพื่อให้เขาหัดทำด้วยตนเอง ตรงนี้แหละจะทำให้เด็กได้พัฒนามาก ดังนั้น อุเบกขาจึงเป็นข้อสำคัญที่ให้โอกาสแก่เด็ก เพื่อจะมีการพัฒนา

ถ้าเราเอาแค่จิตใจคือด้านความรู้สึก โดยมีเมตตา กรุณา มุทิตา เด็กจะพัฒนาในส่วนที่มีความรัก ความอบอุ่น เป็นคนอ่อนโยนละมุนละไม มีความสุข แต่จะอ่อนแอ และพึ่งพา ทำอะไรไม่เป็น และถ้ามากเกินไปเด็กก็จะกลายเป็นนักเรียกร้อง ไม่รู้จักพอ ดังนั้นจึงต้องใช้ด้านปัญญาโดยเอาอุเบกขามาสร้างความสมดุล อะไรที่เด็กควรรับผิดชอบตนเองให้ได้หรือควรหัดทำให้เป็น พ่อแม่จะวางเฉย ไม่ชวนชวายทำให้ แต่เฉยโดยคอยดูอยู่ คือเฉยมอง ไม่ใช่เฉยเมย เฉยเมิน หรือเฉยไม่รู้เรื่องและเฉยไม่เอาเรื่อง ซึ่งกลายเป็นอัญญาอุเบกขา คือ เฉยโง่

การวางเฉยของอุเบกขาหมายถึงเฉยด้วยปัญญา เพราะรู้ว่าเรื่องนี้สมควรทำอย่างนี้ โดยมีเหตุผลอย่างนี้ ซึ่งโดยมากเป็นการวางเฉยเพื่อให้เขาทำ ตนเองจะได้ดู โดยสังเกตว่าเขาทำอะไร เป็น หรือไม่เป็น และเราควรจะทำอะไร หรือฝึกฝนลูกอย่างไร

ถ้าพ่อแม่มีเมตตา กรุณา มุทิตามากเกินไป จะกลายเป็นว่าพ่อแม่ขัดขวางการพัฒนาของลูกเสียเอง จึงต้องมีอุเบกขามา

ช่วยดูแลให้พอดี เพื่อให้ลูกมีโอกาสพัฒนาตัวเอง ซึ่งจะทำให้เด็กมีความเข้มแข็ง รับผิดชอบตนเองได้ ช่วยให้การเจริญเติบโตของเด็กเป็นไปทั้ง ๒ ด้านอย่างมีคุณภาพ เป็นการเจริญเติบโตอย่างพอดี คือ ทั้งมีความอ่อนโยน มีความสุข ความอบอุ่น และพร้อมกันนั้นก็มีความเข้มแข็ง มีความสามารถ มีปัญญา รับผิดชอบตนเองได้

ถ้ามีการเอียงไปข้างหนึ่ง อย่างที่พูดเมื่อกี้ว่า เอียงด้านความรู้สึกมากไป ไม่มีอุเบกขา ขาดปัญญา เด็กก็จะอ่อนแอ ต้องคอยพึ่งพา และอาจเลยเถิดกลายเป็นนักเรียนร้อง ถ้าออกไปในระดับสังคมก็อาจจะเกิดโทษในแง่ที่ว่า เสียกฎกติกา และเสียความเป็นธรรม คือจะมีการช่วยเหลือกันในส่วนตัว โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรม แต่ถ้ามีอุเบกขาก็จะตรึงไว้ว่า ทุกอย่างต้องไม่เกินธรรม ไม่เกินความจริง จะช่วยกันต้องไม่เกินความถูกต้อง ถึงจะมีเมตตา กรุณา มุทิตา มาจะช่วย แต่ถ้ากระทบต่อหลักการกติกา ก็หยุด อุเบกขาจะช่วยตรึงไว้ ดังนั้น อุเบกขาจะช่วยรักษาความเป็นธรรมได้

อุเบกขา นอกจากจะทำให้คนเข้มแข็ง รู้จักรับผิดชอบ และเจริญเติบโตพัฒนาได้ดีแล้ว ก็ยังรักษาความถูกต้องชอบธรรมในสังคม เช่นรักษาความยุติธรรมได้ด้วย ดังนั้นสังคมก็จะอยู่ดี ตั้งแต่สังคมในครอบครัว

อย่างไรก็ตาม ถ้ามีอุเบกษาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา เฉยแบบไม่รู้เหตุผล คือเรื่อยเฉื่อย เฉยเมิน หรือเฉยเมย ก็อาจจะทำให้เด็กเสียได้ คือเด็กไม่ได้รับการเอาใจใส่ มีชีวิตที่แห้งแล้ง ขมขื่น ซึ่ง

จะทำให้เด็กบางคนกลายเป็นคนแข็งกระด้าง เขี้ยมเกรียม หรือเสียคน หรือบางคนอาจจะเก่งไปเลย เช่น เด็กที่ถูกทอดทิ้ง บางคนมีความคิดพัฒนาตัวเอง กลายเป็นคนเก่งเข้มแข็ง แต่อาจจะแข็งแบบกระด้าง ไม่มีน้ำใจ ไม่รู้จักเห็นใจใคร หรือคิดแก้แค้นสังคม

รวมความว่า อุเบกขาช่วยให้เข้มแข็ง แต่ถ้าขาดสามข้อแรกก็จะกระด้างไป ไม่เห็นอกเห็นใจใคร เพราะฉะนั้นจึงต้องมีความพอดี ซึ่งเป็นเรื่องที่ยาก จะต้องเน้นให้ตระหนักว่าครอบครัวเป็นตัวอย่าง เป็นที่พิสูจน์ว่าสังคมจะอยู่ดีได้หรือไม่ ถ้าพ่อแม่สามารถรักษาพรหมวิหาร ๔ ให้สมดุลไว้ได้ดี ครอบครัวก็จะมีความเป็นอยู่ดี เป็นรากฐานที่ดีของสังคม เด็กที่เติบโตออกไปอยู่ในสังคม ก็จะช่วยสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างดี

พ่อ-แม่เลี้ยงลูกดี เหมือนตามลูกไปคุ้มครองโลก

พจณาแทรก: ในครอบครัว พ่อ-แม่เลี้ยงลูกอย่างนี้ ก็มองเห็นหลัก แต่ระหว่างลูกๆ คุณธรรมระหว่างพี่น้องจะเกิดขึ้นอย่างไร

วิไลชญา: พรหมวิหาร ๔ เป็นหลักใหญ่ของชีวิตครอบครัว และครอบครัวนั้นเป็นตัวอย่างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่เป็นต้นแบบในการฝึกเด็ก นอกจากความสัมพันธ์กับพ่อแม่แล้ว เด็กจะได้รับการฝึกจากครอบครัวในด้านความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องด้วย โดยมีพ่อ-แม่ เป็นผู้นำ เริ่มตั้งแต่การนำในด้านความรู้สึก และทัศนคติที่ดีงาม

ลูกที่ยังเป็นเด็กๆ ที่เป็นหญิง-ชาย เป็นพี่น้อง จะมีการ

สร้างความรู้สึกรู้สึกขึ้นแบบหนึ่ง คือ ความรู้สึกอย่างพื่ออย่างน้อง ซึ่งเป็นความรู้สึกที่ดีงาม มีเมตตา คอยช่วยเหลือกัน ความรู้สึกแบบนี้ อยู่เหนือหรือข้ามพ้นความรู้สึกทางเพศ คือความเป็นพี่เป็นน้องนั้น เหมือนไม่มีเพศ เหมือนไม่มีความเป็นหญิงเป็นชาย ความรู้สึกอย่างพื่ออย่างน้องนี้ จะมากลบหรืออย่างน้อยมาคานความรู้สึกทางเพศที่มองกันระหว่างหญิง-ชาย

เด็กที่อยู่ในครอบครัวในลักษณะนี้ จะชินกับความรู้สึกอย่างพื่ออย่างน้อง ถ้ามีการปลูกฝังดี เวลาออกไปอยู่ในสังคมเด็กก็ จะมีความรู้สึกแบบนี้เป็นพื้นฐานอยู่ในใจ เวลาพบปะมองเห็นผู้หญิงอื่น ผู้ชายอื่น ก็จะมีความรู้สึกส่วนหนึ่งที่นึกถึงความเป็นพี่สาว น้องสาว เป็นพี่ชาย น้องชาย ซึ่งเป็นความรู้สึกที่คู่กับความรู้สึกทางเพศได้

ทีนี้ ถ้าไม่มีความรู้สึกอย่างนี้ติดมาจากการอบรมบ่มเพาะในครอบครัวแล้ว เมื่อเด็กเติบโตขึ้น ก็จะมีความรู้สึกด้านเดียว คือ ความรู้สึกระหว่างหญิงชาย เพราะฉะนั้น เมื่อออกไปในสังคมก็มีทางที่จะเกิดปัญหาได้มาก คิดว่าปัจจุบันจะมีปัญหาเรื่องนี้มากด้วย คือ ความรู้สึกที่พัฒนาจากความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างพ่อ แม่ ลูก และระหว่างพี่น้อง ซึ่งเรียกสั้นๆ ว่าความรู้สึกฉันพ่อแม่-ลูก และความรู้สึกมองกันอย่างพี่น้อง กำลังจะเลือนหายไป เพราะฉะนั้นเวลาออกไปอยู่ในสังคม ก็จะมีปัญหาอาชญากรรมต่างๆ เพิ่มขึ้น เพราะการที่คนมองกันด้วยความรู้สึกแบบญาติพี่น้องไม่มีมาช่วยดุลหรือคานความรู้สึกที่หนักไปในด้านความรู้สึกทางเพศ

อย่างเดียว

ตรงนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก เท่ากับว่าครอบครัวเป็นพื้นฐานของสังคมที่จะจูงสังคมไปในทางที่ดี เพราะฉะนั้นในพุทธศาสนาจึงมีคำสอนที่ท่านสอนพระไว้ว่า ถ้าพบผู้หญิงวัยสูงหน่อยก็ให้มองเป็นเหมือนแม่ ถ้าพบผู้หญิงที่อายุมากกว่าหน่อยก็ให้มองเป็นพี่สาว ถ้าอายุน้อยกว่าก็ให้มองเป็นน้องสาว ตรงนี้ก็คือการนำความรู้สึกแบบญาติพี่น้องมาชักนำคุณธรรมซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีงาม ถ้าโดยพื้นฐานมีการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวที่ดี ความรู้สึกนี้ก็จะมาช่วยอย่างเป็นธรรมชาติไปเอง คือความสัมพันธ์แบบพี่น้องนี้ก็จะเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตประจำวันที่เคยชินอยู่เป็นประจำ

ในวัฒนธรรมไทยที่ผ่านมามาดูจะเห็นชัดว่า การเน้นความสัมพันธ์ ด้วยความรู้สึกอย่างญาติพี่น้องนี้ได้แสดงออกในทางภาษา เวลาพบหญิงชายอื่นก็จะใช้คำทักทายเรียกกันอย่างญาติพี่น้องตามอายุวัยของเขา คนอื่นที่อายุมากก็เรียกว่า คุณตา คุณยาย หรือตาโน่น ยายนี่ คนที่อายุในระดับใกล้เคียงกับพ่อแม่ก็เรียกว่า ลุง ป้า น้า อา ถ้าอายุใกล้เคียงกับตัวเอง ก็เรียกพี่นั้น น้องนี้ ช่วยนำความรู้สึกอย่างพี่น้องน้อง ขึ้นมาเหนือความรู้สึกอย่างหญิงอย่างชาย

แต่ปัจจุบันวัฒนธรรมนี้กำลังจะเลือนหายไป ไม่ค่อยได้ยินเรียกกัน คงจะเป็นเพราะวัฒนธรรมตะวันตกแผ่อิทธิพลเข้ามาครอบงำ ถ้ามองกว้างออกไปถึงระบบสังคมและการเมือง ก็คือจะ

หันเข้าหาประชาธิปไตยได้อำนาจธุรกิจ ซึ่งเน้นเสรีภาพและความเสมอภาคแบบแก่งแย่งแบ่งแยก โดยละทิ้งหรือยอมสูญเสียภราดรภาพ แทนที่จะนำเอาภราดรภาพที่มีอยู่ค่อนข้างดีแต่เดิม มาเป็นฐานในการพัฒนาประชาธิปไตย

ในสังคมของเราสี่บๆ มา ลูกใกล้ชิดแม่มาก อยู่กับแม่ตลอดเวลา พ่อยังห่างกว่า สำหรับผู้ชายที่มีความรู้สึกซาบซึ้งประทับใจในพระคุณความรักของแม่อย่างลึกซึ้งแน่นแฟ้น อิทธิพลของความรู้สึกนี้จะมีความหมายสำคัญมาก เวลาพบผู้หญิงอื่นในที่ปลอดภัย ใจของเขาจะประหวัดไปถึงแม่ หรือภาพของแม่จะปรากฏขึ้นในใจ พร้อมทั้งความรู้สึกดีงามต่างๆ ที่พ่วงอยู่กับความสัมพันธ์กับแม่ ตลอดจนคำพูดจาสั่งสอนของท่าน ความรู้สึกนี้ก็เลยมากลบหรือมาทับความรู้สึกอย่างหญิงอย่างชาย หรือความรู้สึกทางเพศ ทำให้จิตใจโน้มไปในทางที่จะปฏิบัติต่อผู้หญิงอื่นนั้น ด้วยเมตตากรุณา

ในสังคมที่ความสัมพันธ์แบบแม่ลูกเลื่อนกลางลงไป และสื่อมวลชนเป็นต้นมีแต่กระตุ้นเร้าความรู้สึกทางเพศและความสัมพันธ์อย่างหญิงอย่างชาย ความรู้สึกแบบนี้ก็ย่อมจะครอบงำเป็นพื้นจิตใจของคนทั่วไปเป็นธรรมดา เวลาพบหญิงอื่นชายอื่น ก็จะมีแต่การมองกันด้วยความรู้สึกในเชิงทางเพศ

ซ้ำร้ายอาจจะถึงกับย้อนกลับในทางตรงข้าม คือเมื่อสังคมบ่มเพาะคนแทนครอบครัว และเมื่อความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่-ลูก และระหว่างพี่น้องน้อยลง ความรู้สึกเชิงคุณธรรมระหว่างพ่อ

แม่-ลูก และความรู้สึกมองกันอย่างไรที่อย่างน้อยก็จะเลือนลางจางหาย การมองกันด้วยความรู้สึกทางเพศ อย่างหญิงอย่างชาย ก็อาจจะเข้าไปแสดงบทบาทแม้แต่ในครอบครัว ระหว่างพี่ชายน้องหญิง และแม้กระทั่งระหว่างพ่อกับลูกสาว เมื่อถึงตอนนี้ สังคมก็จะแตกสลายลงไปถึงขั้นรากฐาน หมายความว่า อารยธรรมจะสูญเสียคุณสมบัตินี้เป็นลักษณะพิเศษของสังคมมนุษย์ ที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์โลกอย่างอื่น

ปฏัจจา: ปัจจุบันนี้ในแต่ละครอบครัวจะมีลูกกันน้อย จะอบรมเลี้ยงดูกันอย่างไร เพราะว่าเมื่อออกไปสู่สังคมเขาจะปรับตัวอย่างไร เป็นไปได้ไหมว่าอาจจะมีปัญหาในการปรับตัวได้คะ

วิรัชนา: เป็นไปได้อยู่ ตอนนี้พ่อแม่ควรจะหาทางชดเชยหรือแก้ปัญหา โดยให้ลูกของพี่ น้อง แทนที่จะเป็นลูกในครอบครัวเดียวกัน ก็เป็นลูกของ พี่ ป้า น้า อา คือลูกพี่ ลูกน้อง ให้มีการพบปะสังสรรค์ มีกิจกรรม เช่นการเล่นเป็นต้นด้วยกันบ่อยๆ ให้มีความสัมพันธ์กัน คุ่นเคยกันตั้งแต่เด็ก สร้างความรู้สึกเป็นพี่น้อง

ความรู้สึกดังกล่าวมีความสำคัญมากในการที่จะมาช่วยแก้ไขปัญหาของสังคม ที่คนจะมองคนอื่นไปด้านเดียวในทางความรู้สึกระหว่างเพศ การมองเป็นพี่น้องนั้น ก็อย่างที่บอกแล้วว่า อยู่เหนือความเป็นหญิงเป็นชาย เหมือนไม่มีเพศ และแถมด้วยความรู้สึกในทางคุณธรรม เช่น มีเมตตา กรุณา มีความปรารถนาดีต่อกันต่างๆ ซึ่งจะมาช่วยแก้ไขปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกที่จะดึงไปในทางอาชญากรรม

ปฏิจจา: ท่านอาจารย์มองว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องก็ควรมีพื้นฐานจากเมตตาพรหมวิหาร

วิสัย: ก็อย่างเดียวกัน คือ พ่อแม่เป็นผู้นำ เพราะความรู้สึกระหว่างพี่น้องจะเกิดจากพ่อแม่เป็นผู้นำเริ่มต้นให้ พอเกิดมาก็มีพ่อแม่คอยบอกว่า นี่น้องนะ หนูต้องรัก ช่วยเลี้ยงดู ไหนอุ้มสิ ความรู้สึกนี้จะค่อยๆ เป็นไปเอง ครอบครัวจึงเป็นรากฐานที่ดีของสังคม

พ่อ-แม่เดี่ยวนี้ดีแต่เลี้ยง แต่ไม่ได้ดู

ปฏิจจา: ในสภาพสังคมตอนนี้ ที่มีความก้าวร้าว ความรุนแรงเกิดขึ้น ไม่ทราบว่าประเด็นอยู่ตรงนี้ด้วยหรือเปล่าคะ ที่พ่อ-แม่ละเลยบทบาทตรงนี้ไป

วิสัย: แน่นนอนเลย เพราะว่าพ่อ-แม่เดี่ยวนี้มักจะได้แต่เลี้ยง แต่ไม่ได้ดู การเลี้ยงก็มีความหมายแค่เป็นการบำรุงบำเรอ นึกว่าตัวเองขาดความสัมพันธ์กับลูก ก็พยายามเอาวัตถุ เอาเงินทองมาให้ แต่ไม่ได้ดูแลเขาเลย ไม่ได้ทำหน้าที่พ่อ-แม่หรอก กลายเป็นปัญหาซับซ้อนอีกประการหนึ่ง คือพ่อแม่เป็นผู้ทำให้เด็กได้รับการหนุนในแง่ค่านิยมบริโภค เพราะว่าพ่อ-แม่คอยเอาอกเอาใจหาเงินทองสิ่งเสพบริโภคมาให้ เด็กก็ได้แต่มีความสุขจากการบริโภค พ่อ-แม่ก็แสดงความรักลูกด้วยการให้วัตถุ แทนที่จะฝึกอบรมเด็ก ให้เด็กก้าวขึ้นไปสู่การพัฒนาตนเองในการเรียนรู้และความดีงาม

การอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว จึงเป็นเรื่องใหญ่ทีเดียว ซึ่งมีเรื่องที่จะต้องพูดมากมาย แม้แต่เพียงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ-แม่กับลูก ในบทบาทที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า พ่อ-แม่เป็นผู้แสดงโลกแก่ลูก ความหมายตรงนี้ลึกซึ้งมาก เราจะต้องยกขึ้นมาย้ำเน้นและปฏิบัติกันให้จริงจัง

“แสดงโลกนี้แก่ลูก” เริ่มต้นก็คือ เด็กจะได้เห็นโลก เห็นธรรมชาติ เห็นผู้คนในโลกว่ามีอะไร เป็นอย่างไร แต่ไม่ใช่แค่นั้น ไม่ใช่เพียงแค่ให้รับรู้ว่ามีอะไร

คนเรามองเห็นสิ่งต่างๆ มิใช่เห็นพริบเดียวทั้งหมด แต่จะเห็นเพียงบางอย่าง บางแง่ และการที่จะมองเห็นในส่วนไหนแ่งไหน และในความหมายอย่างใด ก็ขึ้นอยู่กับผู้ชี้แนะ ทั้งโดยผู้รู้ตัวและไม่รู้ตัว

ตัวอย่างง่ายๆ เมื่อไปพบเห็นกระรอกตัวหนึ่ง ในหมู่ไม้

หลายคน มองด้วยความรู้สึกว่ามันเป็นสัตว์ตัวน้อยๆ มีรูปร่างและการเคลื่อนไหวที่แคล่วคล่องว่องไว น่ารักน่าชม อยู่ในบรรยากาศของธรรมชาติ ดูแล้วจิตใจก็สดใส เบิกบาน มีความสุข

บางคน มองด้วยความรู้สึกว่าเขาอาหารอันโอชะ จ้องแต่กระรอก ไม่เห็นธรรมชาติ คิดแต่ว่า ทำอย่างไรจะจับมันได้ จะเอาไปลงหม้อแกงเป็นกับข้าว หรือเอาไปปิ้งไปย่างกินแกลุ่มเหล่ำ

คนหนึ่ง เจอกระรอก ก็คันไม้คันมือขึ้นมาทันที มองเห็นภาพกระรอกกำลังเดินตายล่องหน้า กะเอามันเป็นเป้า จะเอาไม้ขว้าง หรือเอาหนังสติ๊กยิง แม้กระทั่งเอาปืนส่อง ลองฝีมือนี่ว่าแม่น

แค่นั้น

อีกคนหนึ่ง มองดูมันด้วยท่าทีของนักหาความรู้ว่า กระจอก เป็นสัตว์ประเภทใด อยู่แถบไหนมาก มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร

เด็กๆ จะเริ่มต้นมอง รู้สึก และมีท่าทีอย่างไร มักจะเป็นไปตามการชักนำ เมื่อเริ่มต้นอย่างไร ต่อไปก็จะเคยชินอย่างนั้น

พ่อแม่เป็นผู้แสดงโลกแก่ลูก เพราะลูกจะพบกับพ่อแม่ก่อนใครอื่น พอลูกเกิดมา พ่อแม่ก็มีบทบาททันที เริ่มตั้งแต่แสดงโลกแก่ลูกด้วยตัวของพ่อ-แม่เองเลยทีเดียว

พ่อแม่เป็นเพื่อนมนุษย์คู่แรกในโลกที่ลูกได้รู้จัก พ่อเป็นตัวแทนของผู้ชายทั้งหมด แม่เป็นตัวแทนของผู้หญิงทั้งโลก

ที่นี่ พ่อพบผู้ชาย-ผู้หญิงที่เป็นตัวแทนของคนทั้งโลก ก็เป็นคนที่มีความรัก มีเมตตา จึงเป็นการเริ่มต้นด้วยการสร้างความรู้สึกที่ดี นี่คือตัวแทนของมนุษย์ในโลก ซึ่งมีความสัมพันธ์ด้วยความรู้สึกละเอียดต่อกัน มิใช่มาพบกันก็จะฆ่าฟันห้ำหั่นกัน ตอนนี้อารมณ์ความรู้สึกเริ่มแรกที่เจอกันก็คือได้เจอมนุษย์ที่ดีก่อน ได้เห็นมนุษย์ที่มีคุณธรรม มีเมตตา มาเป็นตัวแทนของมนุษย์ เป็นการสร้างความรู้สึกที่ดี พร้อมจะเป็นมิตรกับคนทั้งหลาย

ต่อจากนั้นก็เจอกับพี่น้อง พ่อแม่ก็จะถ่ายทอดความรู้สึกให้พี่น้องมีความรักต่อกัน พอไปเจอเพื่อนมนุษย์ ความรู้สึกฉันทิก็จะนำมาก่อน อย่างน้อยก็มาดูแล ไม่ให้เกิดความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ ไม่ใช่เป็นศัตรูกัน

นอกจากนั้น สิ่งทั้งหลายที่พ่อแม่จะแสดงต่อลูก ก็จะเป็น

ไปแม่โดยไม่รู้ตัวด้วยความรู้สึกรักโดยธรรมชาติ ทำให้แสดงสิ่งที่เป็นประโยชน์ และให้เห็นแง่ที่ดี แ่งที่จะใช้ประโยชน์ต่างๆ แล้วพ่อแม่ก็จะชักนำไปให้มองดูคนอื่น ด้วยความรู้สึกที่ดีงาม ด้วยความรัก มีเมตตา เช่นเมื่อได้พบเพื่อนมนุษย์อย่าง ลุง ป่า น้า อา เพื่อนของพ่อ-แม่เป็นต้น ก็จะมีการแนะนำให้รู้จัก โดยพ่วงมากับทำที่อาการและความรู้สึกที่ดี มีความรู้สึก และทัศนคติที่ดีงาม เมื่อพบเห็นสิ่งทั้งหลายก็แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ ให้ได้เรียนรู้ รู้จักเอาไว้ให้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันไปในเชิงบวก อาจจะมีการสอดแทรกบ้างว่า พ่อแม่ก็มีการโกรธบ้างเหมือนกัน แต่ควรจะเป็นไปอย่างมีเหตุผล นี่เป็นลักษณะของบทบาทในการแสดงโลกนี้แก่ลูก

แต่ปัจจุบันนี้พ่อแม่กำลังเสียบทบาทนี้ให้กับสื่อ ให้แก่ ทีวี วิดีโอ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ตเข้ามาแทน ขณะนี้น่าเป็นห่วงอย่างที่เคยใช้คำว่า เวลานี้ พ่อ-แม่ถูกยึดครองดินแดนไปเสียหมายความว่า ครอบครัวเคยเป็นดินแดนที่พ่อแม่ ดูแล เป็นผู้ปกครอง เป็นผู้ที่น่าลูก แต่เวลานี้พ่อแม่สูญเสียอำนาจปกครองนี้ไป โดยที่ที่บ้านและครอบครัวได้ถูกสื่อ เช่นทีวี และวิดีโอเข้ามายึดครอง มาทำหน้าที่แทนพ่อแม่ ในการแสดงหรือนำเสนอโลกแก่ลูก

สื่อปัจจุบันมักแสดงโลกนี้อย่างไร ก็ให้ดูให้เห็นการยิงกันฆ่ากัน แย่งชิงกัน ความโหดร้าย ล้างแค้น ความหยาบคาย ความชั่ววอน ความมัวเมา การแสดงโลกแก่ลูกของพ่อแม่สูญเสียไป เด็กยุคปัจจุบันจึงได้ ทีวี วิดีโอเป็นผู้แสดงโลกแก่เขา แต่มักเป็นการแสดงสิ่งเลวร้าย ท่าทีของจิตใจที่มุ่งจะเอาชนะ ก้าวร้าว พิษิตเขา

ทำลายเขา ตรงข้ามกับท่าทีของพ่อแม่แทบทั้งหมด ดังนั้นพื้นฐานทางจิตใจของเด็กตั้งแต่ในครอบครัวก็จะโน้มไปในทางร้ายหรือเสียหาย แล้วเราจะหวังให้สังคมอยู่ดีได้ยากยิ่ง ถ้าไม่รีบแก้ไข

การแสดงโลกแก่ลูก ที่พ่อแม่เป็นผู้นำและชี้บอกนั้น โดยทั่วไปจะทำให้เด็กพัฒนาความรู้สึก ท่าที ทักษะคติ ต่อโลก ต่อสังคม ต่อเพื่อนมนุษย์ ในทางที่ดี โดยเฉพาะ

- มองเพื่อนมนุษย์ด้วยท่าทีอย่างญาติมิตร มิไม่ตรี
- มองสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะธรรมชาติ ด้วยความรู้สึกซาบซึ้ง เห็นความงาม ความสงบ ความประณีตละเอียดอ่อนลึกซึ้ง
- มองสิ่งทั้งหลาย และเหตุการณ์ต่างๆ ด้วยความรู้สึกว่าน่ารู้ น่าศึกษา มีท่าทีของการสนองความใฝ่รู้ อยากรู้ ศึกษา อยากรู้ค้นคว้า หาความจริงยิ่งขึ้นไป
- มองความสัมพันธ์ของตนเองกับโลกและสังคม ด้วยท่าทีของการที่จะออกไปมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ และแก้ปัญหา หรือพัฒนาทำให้ดียิ่งขึ้น

จำให้แม่นเลยว่า จะต้องสร้างท่าทีความรู้สึก หรือทัศนคติ ๔ อย่างนี้แก่ลูกให้ได้

พ่อแม่ชี้แนะนำทางโดยมีเมตตากรุณารักลูกอยู่แล้ว จึงทำให้เด็กเกิดทัศนคติและท่าทีแบบนี้ขึ้นมาได้โดยไม่ต้องรู้ตัว แต่ถ้าพ่อแม่ใช้ปัญญาในการชี้แนะนำเสนอด้วย คือใช้ทั้งเมตตา และปัญญา ก็จะได้ผลดีมากที่สุด

แต่สื่อต่างๆ ที่บุกรุกเข้ามายึดครองดินแดนของพ่อแม่ถึงในห้องกินห้องนอนของเด็กนั้น มักไม่มีทั้งเมตตาและปัญญา บางทีแฝงเอาความโลภเข้ามาจะล่อเด็กด้วย จึงมีโอกาสเต็มที่จะชักนำให้เด็กมีความรู้สึกนึกคิด ทักษะคติ ท่าที ที่ตรงข้ามกับที่พูดข้างต้น เช่นมองเพื่อนมนุษย์ด้วยท่าทีเป็นปฏิปักษ์ เป็นศัตรู หรือหวาดระแวง มองโลกด้วยความรู้สึกว่า โหดร้าย น่ากลัว เป็นโลกแห่งความเห็นแก่ตัว เป็นแดนที่จะต้องออกไปหาอันตรายซึ่งกัน ต้องไปเอามาเพื่อตัวเองให้มากที่สุด หรือเป็นที่ไปแสวงหาความสำเร็จ สรรหา สุนัขสนานมัวเมา ฯลฯ ซึ่งไม่มีผลที่ต้องการในการศึกษาเลย

ดังนั้นจึงต้องพยายามให้พ่อแม่ยังคงมีความสามารถที่จะครองดินแดนในครอบครัวไว้ และยังสามารถทำหน้าที่แสดงโลกนี้แก่ลูก โดยใช้ท่าทีหรือบรรยากาศแห่งพรหมวิหาร ๔ ในการสร้างคุณภาพชีวิตแก่ลูกๆ และการฝึกในเรื่องอื่นๆ เช่นที่เกี่ยวกับการศึกษาของเด็กโดยตรง เพื่อให้เขาสามารถเป็นที่พึ่งของตนเองได้ และเป็นส่วนร่วมที่สร้างสรรค์ของสังคมเมื่อเขาเติบโตขึ้น ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ พ่อแม่จะเป็นผู้นำ

ต่อมาเด็กต้องศึกษาเอง บางทีพ่อแม่ก็ไม่ได้เอาใจใส่ ได้แต่เน้นในแง่ของการเลี้ยง ด้วยการเอาอาหาร เครื่องนุ่งห่ม สิ่งเสพบริโภคมาบำรุง ให้เด็กมีกินมีใช้ ได้เสพบริโภค แล้วจะได้มีความสุขและเจริญเติบโตขึ้นไป บางทีพ่อแม่มองว่าตนเองมีหน้าที่แค่นี้

ความจริงแล้ว การเลี้ยงควรมีความหมายลึกซึ้งกว่านั้น

เลี้ยง หมายความว่า อะไรที่ตั้งตัวยังไม่ได้ เราก็ช่วย
ประคับประคองจนกว่าจะตั้งตัวอยู่ได้ เราต้องเลี้ยงเด็กเพื่อช่วยให้
เขาอยู่ได้ด้วยตนเอง พอเขาอยู่ด้วยตนเองได้ เราก็หมดหน้าที่เลี้ยง
เมื่อเป็นเช่นนี้ พ่อแม่ก็ต้องนึกว่าเด็กจะตั้งตัวอยู่ได้อย่างไร
เราต้องทำอะไรบ้าง นอกจากการให้อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ปัจจัยสี่
หรือเครื่องกิน เครื่องเล่น เครื่องใช้ ซึ่งเป็นเพียงสภาพแวดล้อมที่
เอื้อเกื้อกูลภายนอก เพื่อเกื้อหนุนให้เขาได้สัมผัสโอกาสและปัจจัย
เอื้อที่จะเตรียมตัวให้สามารถยืนอยู่ได้ด้วยตนเอง แต่การจะอยู่ได้
ด้วยตนเอง รับผิดชอบตนเองได้ ก็คือเขาต้องเรียน เพราะฉะนั้น
การเลี้ยง คือการช่วยจัดสรรโอกาสให้เด็กได้เรียน จึงต้องพูดว่า
เลี้ยง คู่กับ เรียน พ่อแม่ต้องจำไว้เสมอ เลี้ยงก็เพื่อช่วยเกื้อหนุนให้
เด็กได้เรียน

ถ้าพ่อแม่บอกว่าการเลี้ยงคือการนำอาหาร วัตถุ ของกิน
ของใช้ ของเล่น มาบำรุงเด็กให้มีความสุข สนุกสนาน ถ้ามองอย่าง
นั้นก็เห็นอันว่าจบกัน เพราะการทำอย่างนั้นไม่ใช่การเลี้ยง แต่เป็น
การบำเรอ ดังนั้นจึงต้องมองความหมายของสิ่งที่นำมาให้ คือวัตถุ
ต่างๆ เป็นเพียงเครื่องเกื้อหนุนในกระบวนการพัฒนาของเด็ก ซึ่ง
ตัวแท้ตัวจริงของการเลี้ยงอยู่ที่ว่า เราจะทำอย่างไรจึงจะเป็นการ
จัดสรรโอกาสและปัจจัยเกื้อหนุนเพื่อให้เด็กได้เรียน นี่เป็นสิ่ง
สำคัญ เพราะว่าพ่อแม่ที่รู้เข้าใจอย่างนี้จะไม่หยุดอยู่แค่การนำวัตถุ
มาให้เด็ก แต่จะคอยดูว่าเราจะจัดสรรอย่างไร เพื่อให้เด็กมีโอกาส
ได้เรียนหรือฝึกตนเองขึ้นไป จึงต้องใช้คำว่าเลี้ยงคู่กับเรียน มิใช่แค่

เลียน มิฉะนั้นเมื่อพ่อแม่เลี้ยงไป แต่ลูกได้แค่เลียน

ถ้าเด็กดำเนินชีวิตถูกทาง เด็กจะเรียน โดยพ่อแม่ที่ฉลาด ช่วยเกื้อหนุน จัดสรรโอกาสให้เด็กได้เรียน ซึ่งก็คือได้ฝึกหรือได้ศึกษานั้นเอง

ถ้าเลี้ยงลูกถูกทาง ความสุขของลูกจะต้องพัฒนา

ปูจณาแทรก: ที่ว่าเลี้ยงคู่กับเรียน หรือเลี้ยงเพื่อช่วยให้เด็กได้เรียนนั้น เด็กยังไม่ได้ไปโรงเรียน ในครอบครัว เด็กเรียนอย่างไร

วิสัยทัศน์: เด็กเรียนตั้งแต่เริ่มชีวิตของเขานั้นแหละ

เมื่อเด็กเรียน ก็คือ เริ่มต้นด้วย

๑. เรียนจากการใช้ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจของเขา และ

๒. เรียนจากการกิน ใช้ บริโภค ในชีวิตประจำวัน

เพราะฉะนั้นการศึกษาในพุทธศาสนาจึงเริ่มที่นี้ก่อน คือเริ่มที่การใช้ตา หู จมูก ลิ้น ซึ่งเป็นเรื่องในชีวิตประจำวัน แล้วก็เรื่องกินอยู่ พูดสั้นๆ ว่า เรียนด้วยการฝึกพฤติกรรมในการใช้ตา หู ฟัง ฯลฯ และพฤติกรรมในการกินใช้บริโภค แต่การฝึกในเรื่องพฤติกรรมนี้ก็เป็นการศึกษาฝึกจิตใจ และฝึกปัญญาไปด้วยกัน พร้อมกัน นี่คือการเรียนที่เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งในขั้นนี้ทั้งสามอย่างนั้นจะแสดงออกมาทางพฤติกรรมที่เรียกว่าศีล

เริ่มจากการกิน ก็ค่อยๆ หัดให้เด็กเริ่มรู้จักคิดอย่างค่อยเป็นค่อยไป รู้จักถามเขาว่า ที่เรากินนี้ คิดดูซิ กินเพื่ออะไร มิฉะนั้นเด็กจะเคยชินกับความรู้สึกและท่าทีการมองว่า อร่อย ไม่อร่อย

เท่านั้น ซึ่งจะได้ไม่ได้อะไรขึ้นมา ที่จริงนั้น การกินไม่ได้จบที่ความอร่อยใช่ไหม แต่การกินเป็นความต้องการของชีวิต คือร่างกายจะอยู่ได้ ต้องมีการกินอาหาร ตรงนี้หมายถึง กินเพื่อให้ร่างกายมีสุขภาพแข็งแรงดีต่างหาก แล้วเราจะได้อารมณ์ที่ดีแข็งแรงนี้ไปทำประโยชน์อะไรก็ได้ คือไปดำเนินชีวิตให้ดี ตกกลางว่า กินเพื่อสนองความต้องการของชีวิต เพื่อให้มีสุขภาพแข็งแรง

อ้อ ถ้าอย่างนั้นควรกินอย่างไร จึงจะตอบสนองความต้องการของร่างกายให้ถูกต้อง เมื่อจะให้ร่างกายแข็งแรงมีสุขภาพดีก็ต้องกินอาหารที่ร่างกายต้องการ จะกินมากน้อยเพียงใด ตอนนี้จะไม่มีคำตอบ แต่ถ้ากินเพื่ออร่อยหรือเพื่อโก้แล้วจะไม่มีคำตอบ ไม่มีที่สิ้นสุด กินแค่ไหน ใช้เงินเท่าไร ก็ไม่พอ

ถ้ากินเพื่อให้ร่างกายแข็งแรง มีสุขภาพดี ก็มีคำตอบหนึ่ง กินแค่ไหน ตอบได้ สอง ควรกินอาหารประเภทใด กินอะไร ตอบได้หมด แล้วก็จะเกิดความพอดี แล้วการกินอาหารแบบนี้ก็ไม่สิ้นเปลืองด้วย ใช้เงินไม่มาก แต่ถ้ากินแบบอร่อย โก้ สนุกสนาน ใช้เงินเท่าไรก็ไม่พอ ไม่จบเลย

สรุปว่า กินสิ่งที่และเท่าที่ร่างกายต้องการ ไม่ใช่กินสิ่งที่และเท่าที่ตัวเราต้องการ

พอรู้จักกินหรือกินเป็นอย่างไร เด็กก็จะเริ่มมีสมดุล มีชีวิตกินเพียงเพื่ออร่อย เพื่อแสดงความฟุ่มเฟือย ซึ่งไม่ได้กินด้วยปัญญา เด็กจะเปลี่ยนมาเป็นการกินด้วยปัญญา มีชีวิตกินด้วยตัณหาและโมหะ ซึ่งจะเป็นการกินที่พอดี เพราะว่ากินแล้วตอบสนองความต้องการ

ต้องการของชีวิตได้ แค่นั้น แค่นั้น ก็จะเป็นการสร้างนิสัยที่ดีงาม
นี่คือการเรียนรู้ หรือการศึกษา

ด้วยเหตุนี้ในพุทธศาสนาจึงเริ่มฝึกตนด้วยการให้พิจารณา
อาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ว่าเรากิน เราใช้ เพื่ออะไร ตอบตัวเอง
ให้ได้ เสร็จแล้วพฤติกรรมนิสัยก็จะมาตุลกัน ทำให้เด็กไม่กินเพียงเพื่อ
ตอบสนองของความต้องการโก้เก๋ ที่เป็นการฟุ้งเฟ้อ ถูกชักพาไปตาม
ค่านิยม แต่มีความมั่นใจในตนเอง เพราะมีความจริงและมีปัญญา
รองรับ ซึ่งจะเป็นความมั่นใจที่แท้จริง

คนเราถ้ามีความมั่นใจด้วยปัญญา มองเห็นความจริง จะ
เกิดเป็นความมั่นใจที่แท้จริงและมั่นคง เมื่อเด็กมีความมั่นใจด้วย
ปัญญาเป็นฐานแล้ว แม้ว่าจะอยู่ในกระแสโลกที่มีค่านิยมอะไรก็
ตามมาชักพา เด็กก็จะไม่หวั่นไหวไปตามกระแส การศึกษาที่แท้
อย่างนี้ต้องเริ่มที่ครอบครัว ทางพระเรียกว่าเป็นศีล ขั้นต้น

อีกด้านหนึ่ง คือ การใช้ตา ดู หู ฟัง จมูก ได้กลิ่น ลิ้มรสทาง
ลิ้น สัมผัสทางกาย ทางพระเรียกว่า การใช้อินทรีย์ ซึ่งจะทำหน้าที่
๒ ด้าน

ด้านหนึ่ง คือ ด้านรับความรู้สึก ว่าสบาย ไม่สบาย หรือ
เฉยๆ เช่น เห็นสิ่งสวยงาม ก็สบายตา เห็นสิ่งไม่สวยงาม ก็ไม่สบาย
ตา หรือชั้ตตา เคืองตา

อีกด้านหนึ่ง คือ ด้านรับความรู้ ทำหน้าที่รับรู้ข้อมูลว่า อัน
นี้เป็นสีเขียว สีแดง เป็นต้นไม้ เป็นภูเขา เป็นปฐมน เป็นโบสถ์ ทำให้
เกิดความรู้

คนเราที่เป็นอยู่ก็คือ รับรู้โดยเห็นได้ยินเป็นต้นแล้ว ถ้ามีความรู้สึกสบายตา ก็จะชอบใจ ถ้ารู้สึกที่ไม่สบายตา ก็ไม่ชอบใจ จะหนี ไม่เอา ถ้ารู้สึกสบายถูกตาถูกใจ ก็ชอบก็เอา สุขทุกข์ก็อยู่ที่นี้เป็นด้านรับความรู้สึก

แต่พอใช้อินทรีย์ในการรับความรู้ ก็จะมีความคับหน้า พัฒนาไปด้วย เพราะมีการเรียนรู้

เพราะฉะนั้น จะทำอย่างไรเพื่อให้เด็กได้ใช้ตา หู จมูก ลิ้น กาย ที่เรียกว่าอินทรีย์นี้ ไปทางด้านการรับความรู้ ให้เกิดปัญญา คือเป็นการเรียนรู้มากขึ้น มิใช่แค่เพียงเสพอารมณ์ทางตา หู เพียงเพื่อเสพรูปสวย เสียงเพราะเท่านั้น แต่ให้ได้ความรู้ คือศึกษาว่านี่คืออะไร เป็นอย่างไร เป็นมาอย่างไร เป็นเพราะอะไร มีท่าไร ใช้ทำอะไร มีคุณมีโทษอย่างไร ฯลฯ

รวมความว่า เด็กใช้ตา หู จมูก ลิ้น กาย เพื่อเสพอย่างหนึ่ง และเพื่อศึกษาอย่างหนึ่ง

อย่างเด็กประถมมาที่วัด อาตมาเคยถามว่า “หนูดูทีวีวันละกี่ชั่วโมง” เด็กก็จะบอกว่า ดูเท่านั้นเท่านี้ชั่วโมง “ถ้าเป็นวันเสาร์-อาทิตย์ก็จะดูมาก อาจจะทำวันเลย”

ถามต่อไปว่า “ที่หนูดูทีวีนี้ ดูเพื่อเสพกีเปอร์เซ็นต์ ดูเพื่อศึกษาที่เปอร์เซ็นต์” เด็กจะบอกว่า “ไม่เคยได้ยินเลย” แต่เด็กยังไม่นาน แล้วยกมือบอกว่า “ดูเพื่อเสพ ๙๙% ดูเพื่อศึกษาแทบไม่มีเลย”

“อย่างนั้นเซียวหรือ แต่ที่หนูทำนี่ถูกไหม” เราไม่ได้บงการ ไม่ได้ไปตัดสินเขา ให้เขาคิดเอง เด็กจะบอกว่า “ไม่ถูกหรอก” เขารู้

อยู่

“ถ้าอย่างนั้นทำอย่างไรดี” เด็กก็บอกว่า “ต้องแก้ไข”

“หนูจะแก้อย่างไร” เด็กก็ว่า “จะเปลี่ยนเป็นเลข ๕๐ ศีรษะ ๕๐” ก็เลยบอกไปว่า “ไม่ต้องขนาดนั้นหรอก เห็นใจเด็ก สังคมนี้ผู้ใหญ่ทำตัวอย่างไรไม่ได้ เพราะฉะนั้นหนูไม่ต้องรีบร้อน ยังเสเพลอะหน่อยก็ได้ แต่เพิ่มศึกษามากขึ้นบ้าง”

สุดท้าย เด็กบอกว่า “เลข ๗๐ ศีรษะ ๓๐” “เอานะ เริ่มจัดสัดส่วนแค่นี้ก่อน”

เด็กที่เริ่มคิดและตกลงปฏิบัติอย่างนี้ จะเริ่มก้าวหน้า เพราะจะมีการดูเพื่อศึกษา แล้วความสุขจากการศึกษาก็จะเกิดขึ้น

ความสุขของคนเรานี้อยู่ที่การได้สนองความต้องการ พอเรามีความต้องการอย่างหนึ่ง เมื่อได้สนองความต้องการนั้นเราก็จะมีความสุข ตอนนี้เด็กเคยชินอยู่กับความต้องการเสเพล คือจะดูจะฟัง เพื่อสนองความต้องการสนุกสนานบันเทิงอย่างเดียว เขาก็จะมีความสุขจากการได้เล่นได้ดูฟังเสเพลบันเทิง แต่พอเขาได้คุ้นกับการศึกษา ได้เรียนรู้ และเกิดความใฝ่รู้ หรืออยากรู้แล้ว เมื่อได้รับการตอบสนองความต้องการอยากรู้ เขาก็จะมีความสุขจากการเรียนรู้ นั่น ตอนนี้แหละเด็กก็จะพัฒนา แต่ถ้าเป็นการตอบสนองความต้องการเสเพลหรือสนุกสนานบันเทิง วิธีของการรับรู้ก็จะดำเนินไปในด้านความรู้สึก คือ ได้เจอสิ่งที่ชอบใจก็มีความสุข ถ้าได้เจอกับสิ่งที่ไม่ชอบใจก็เป็นทุกข์ วนเวียนอยู่แค่นี้

ในทางตรงกันข้าม ถ้าเป็นการตอบสนองความต้องการใฝ่รู้

วิถีของการรับรู้และการเกิดความสุขก็จะเปลี่ยนไป เพราะการเรียนรู้ ไม่ขึ้นอยู่กับความชอบใจ หรือไม่ชอบใจ เจอสิ่งที่ชอบใจ เขาก็ได้เรียนรู้ เจอสิ่งที่ไม่ชอบใจ เขาก็ได้เรียนรู้ และเมื่อได้เรียนรู้ คือ สมองความต้องการรู้ได้แล้ว เขาก็จะมีความสุข เพราะฉะนั้นเขาก็จะบรรลุลูกความหลุดพ้นขั้นที่หนึ่ง คือ หลุดพ้นจากอำนาจกำหนด สุข-ทุกข์ของความชอบใจ และไม่ชอบใจ ที่ทางพระเรียกว่า ยินดี-ยินร้าย หมายความว่า ความชอบใจหรือไม่ชอบใจจะไม่ใช่ตัว กำหนดความสุข หรือความทุกข์ของเขา แต่การเรียนรู้หรือการได้ ความรู้เป็นตัวกำหนดแทน และไม่ว่าสิ่งชอบใจหรือไม่ชอบใจ เขาก็ได้เรียนรู้ และมีความสุข เขาจึงมีความสุขได้ทุกสถานการณ์

พวกปุถุชนเต็มขั้น พบกับสิ่งที่สบายตา ก็ชอบ พบสิ่งที่ไม่สบายตา ก็ชัง แล้วสุขก็อยู่กับสิ่งที่ชอบ ทุกข์ก็อยู่กับสิ่งที่ไม่ชอบ แล้วเขาก็เข้าสู่กระบวนการวิงหาสุข ดิ้นรนหนีทุกข์ แต่พอเขาเริ่มเรียนรู้ การเรียนรู้ไม่ขึ้นกับสิ่งที่ชอบหรือไม่ชอบ สิ่งที่ชอบก็ได้เรียนรู้ สิ่งที่ไม่ชอบก็ได้เรียนรู้ ที่นี้พอเขามีความสุขจากการเรียนรู้ สิ่งที่ชอบเขาก็ได้เรียนรู้ เขาก็มีความสุข สิ่งไม่ชอบเขาก็ได้เรียนรู้ เขาก็มีความสุข เขาจึงสามารถมีความสุขแม้แต่จากสิ่งที่ไม่ชอบ ตอนนั้นก็คือการพัฒนา ก็เป็นอันว่าหลุดจากการวนเวียนอยู่ในความสุข ความทุกข์ ที่ถูกกำหนดด้วยความชอบใจและไม่ชอบใจ กลายเป็นว่าเขาสามารถมีความสุขทุกสถานการณ์ เพราะว่าการศึกษาสามารถเกิดขึ้นได้ทุกสถานการณ์

ยิ่งกว่านั้น ต่อมาเขาจะมองเห็นเพิ่มขึ้นอีกว่า สิ่งที่เขาไม่

ชอบ หรือสิ่งใดเป็นปัญหา เขามักจะได้เรียนรู้จากสิ่งนั้นมาก สิ่งที่ยาก เขาก็จะได้เรียนรู้มาก ได้ศึกษามาก ถึงตอนนี้ก็จะกลายเป็นว่าเด็กสามารถชอบสิ่งที่ไม่ชอบ ชอบสิ่งที่ยาก ชอบปัญหา และสามารถมีความสุขจากสิ่งที่ไม่ชอบ จากสิ่งที่ยาก หรือจากปัญหาเหล่านั้นได้ด้วย ตอนนี้เด็กจะเข้มแข็งยิ่งขึ้นไปอีก ทั้งทางจิตใจและทางปัญญา ถ้าเราไม่สามารถพัฒนาเด็กถึงขั้นนี้ คือให้เด็กมีความสุขจากที่ได้เรียนรู้ หรือจากการสนองความใฝ่รู้ เด็กจะไม่สามารถก้าวไปสู่การศึกษาได้เลย ที่นี้การศึกษาในปัจจุบัน ไม่ได้จับจุดนี้ เพราะฉะนั้น การศึกษาจะเดินหน้าไปได้ยาก เพราะเราไม่ได้ฝึกคนให้ศึกษา หรือพูดอีกสำนวนหนึ่งว่า เพราะคนยังไม่พัฒนาขั้นสู่การศึกษา

สุขจากเสพ-สุขจากศึกษา-สุขจากสร้างสรรค์

ต้องพัฒนาความสุขให้ครบ ๓ ชั้น

ปลุจฉา: พอท่านได้กล่าวถึงประเด็นนี้ มีข้อนำคิดประการหนึ่งว่า ปัจจุบันนี้เราสอนนักเรียนสอนไปเพื่อทำมาหากิน สอนว่าต้องเรียนอย่างนั้น อย่างนี้ เพื่อจะได้ประกอบอาชีพที่ดี หารายได้ได้ดี เพราะฉะนั้นถ้าเป็นลักษณะเช่นนี้แล้ว ก็ไม่ใช่การศึกษาเพื่อการพัฒนา

วิสัยทัศน์: ไม่ได้เป็นการศึกษาด้วยซ้ำ คือ การศึกษาที่แท้ยังไม่ได้เริ่มเลย อาตมาเคยพูดในที่ประชุมว่า “การศึกษายังไม่ได้เริ่มต้น เพราะว่าการศึกษาเริ่มต้นที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย นี้อะไรด้วย

การมีท่าทีในการรับรู้ที่ถูกต้อง” แต่ตอนนี้เด็กยังอยู่แค่ในขั้นของการใช้อินทรีย์เพื่อรับความรู้สึก และไม่ได้รับการชักนำให้มีความคิดในเชิงการศึกษาที่อยากเรียนรู้ ที่จะใช้อินทรีย์เพื่อการรับความรู้สึก และไม่ก้าวต่อไปสู่ขั้นของการอยากจะทำให้ดี

การอยากเรียนรู้ กับการอยากทำให้มันดีนี้ ต่อเนื่องกัน คือพอได้เรียนรู้ เขาจะสังเกตได้เองว่าสิ่งนั้นอยู่ในภาวะที่มันควรจะเป็นหรือไม่ แล้วทำให้เขาคิดว่าสิ่งนี้ควรจะเป็นอย่างไร สิ่งนี้ไม่ควรเป็นอย่างนี้ ควรจะแก้ไข ถึงตอนนี้ ความต้องการพื้นฐานทางการศึกษา ๒ อย่าง จะเข้ามาประจำอยู่ในใจ คือ

หนึ่ง อยากรู้ อยากเรียน อยากฝึกฝนตนเอง

สอง อยากทำสิ่งที่ยังไม่ถูกต้อง ที่บกพร่อง ให้มันดี

ความปรารถนาหรือความต้องการอย่างนี้ เป็นกุศล คือความอยากที่เป็นกุศล พูดสั้นๆ ว่า ความอยากรู้ และอยากทำให้มันดี เมื่อเด็กยังไม่ได้พัฒนาความอยากหรือความต้องการ ๒ อย่างนี้ เขาก็มีแต่เพียงความต้องการเสพ และความสุขจากการเสพ ความสุขจากการกระทำไม่มี คนเราจะพัฒนาได้ต้องมีความปรารถนาจะรู้ และอยากทำให้ดี ถึงตอนนี้ความสุขจะมีแหล่งใหญ่มาจากการกระทำ

เด็กปัจจุบันถ้าให้การศึกษาที่ผิด (คือไม่ได้ศึกษา) ก็จะมีความสุขทางเดียวจากการเสพ เขาไม่ต้องการทำ และถ้าให้ทำก็จะ เป็นทุกข์ กลายเป็นว่า ถ้าจะมีความสุขก็คือ สุขที่ไม่ต้องกระทำ หรือต้องการได้รับการปรนเปรอโดยมีคนอื่นทำให้ เขาจึงจะมีความสุข

สุข ถ้าอย่างนี้ตัวเองก็พัฒนาไม่ได้ สังคมก็จม

ถ้ามีการศึกษาที่ถูกต้องแล้ว เด็กจะหลุดพ้นจากการไฝเสเพล ขึ้นมาสู่การไฝศึกษา แล้วจะมีความสุขจากการได้เรียนรู้ ถ้าเด็กพัฒนาขึ้นมาสู่การศึกษาอย่างนี้ ชีวิตในครอบครัวก็จะมีปัญหาน้อยลง เด็กจะไม่เรียกร้องมาก เพราะว่าพ่อแม่จะคอยหนุนให้เด็กคิดแล้วถามว่าอยากทำอะไร มากกว่าถามว่า อยากได้อะไร

เวลานี้เด็กมักจะคอยบอกแต่ว่า อยากได้อะไร อยากได้อะไร ถ้าพ่อแม่เอาแต่ถามว่าอยากได้อะไร แล้วไปหาเอามาให้ เด็กก็จะเพิ่มพูนนิสัยไฝเสเพลให้มากยิ่งขึ้น จะมีการเรียกร้องมากขึ้น ให้เท่าไรก็ไม่พอ ถ้าให้ไม่พอ เขาหาความสุขในบ้านไม่ได้ เขาก็ไปหาความสุขนอกบ้าน ไปมั่วสุมหายาเสพติด แต่ถ้าเด็กเข้าสู่การศึกษามีความสุขจากการเรียนรู้และจากการได้กระทำ พ่อ-แม่ ก็จะเพียงคอยดูว่า เด็กอยากจะทำอะไร และจะทำอย่างไรให้ดียิ่งขึ้น แล้วคอยเกื้อหนุน เด็กก็จะพัฒนา และปัญหาในครอบครัวจะก็น้อยลง เพราะเด็กแต่ละคนมีเรื่องของตัวเองต้องทำ บรรยากาศก็จะดีขึ้นเอง แต่ถ้าพ่อแม่คิดแต่จะบารุงบ่าเรอลูก ก็ไม่รู้จักจบ เด็กก็จะมีอาการจ้องเพ่ง แข่งขันกัน และระแวงว่าคนอื่นจะได้มากกว่า แย่งแย่งเกียจฉอน ไม่เป็นสุข ความรู้สึกสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องก็ไม่ดี

เพราะฉะนั้นจะต้องช่วยเด็กในการฝึกตัวให้เข้าสู่การศึกษาให้ได้ การศึกษาในครอบครัวจะเป็นพื้นฐานได้แท้จริง ถูกต้องตามหลักความจริงของธรรมชาติ และจะเกิดบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ บรรยากาศแห่งการศึกษาเกิดขึ้นมาในบ้าน ก็จะเป็นความสุขอีก

แบบหนึ่ง ซึ่งเป็นความสุขของมนุษย์ มิใช่สุขอยู่แค่เสพตามธรรมชาติของสัตว์โลกที่ยังไม่พัฒนา

ปลูกเร้าคุณธรรมและชักนำปัญญา

ปลุณา: วิธีการคิดแบบปลูกเร้าคุณธรรม จะนำมาปฏิบัติในครอบครัวอย่างไร

วิธาน: การคิดแบบปลูกเร้าคุณธรรม ก็คือการมองสิ่งต่างๆ ในทางที่จะให้เกิดผลดีงาม หรือเป็นประโยชน์ เป็นเรื่องที่ต้องเริ่มต้นในครอบครัว อย่างในการศึกษาของเด็ก เช่น พ่อ แม่ ไปกับลูก ขับรถไป เห็นเด็กแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าขาด สกปรก ตอนนั้นลูกมองเห็นสิ่งต่างๆรอบตัว เขาก็จะมีท่าทีจิตใจมองในแง่ดี มีความรู้สึกต่อภาพที่ปรากฏนั้นอย่างไร พ่อ แม่ จะชักนำได้ ไม่ว่าจะในทางที่เป็นการเร้ากุศลหรือเร้าอกุศล เช่น พ่อแม่บอกว่า เด็กคนนั้นน่าเกลียด สกปรก อย่าดูมัน ก็เป็นการเร้าอกุศล

แต่ถ้าพ่อแม่พูดไปในทำนองที่ว่า น่าเห็นใจเขาเนาะ บ้านเมืองยังมีความยากจนอย่างนี้ เขาเกิดมาไม่มีเสื้อผ้าใช้ เมื่อเรามีโอกาส เราต้องช่วยกันนะ เอาเสื้อผ้าไปช่วยให้เขาได้ใส่บ้าง จะได้อยู่ดีมีสุข อย่างนี้เป็นกรปลูกเร้ากุศล

พ่อแม่มีอิทธิพลในเรื่องนี้มาก เวลาไปห้างสรรพสินค้า ชื่อของ ต้องคิดว่าจะพูดอย่างไร ให้ลูกมีท่าทีมองสิ่งเหล่านั้นอย่างไร ถ้าพ่อแม่พาลูกไปห้างสรรพสินค้า ไม่ได้ใช้ความคิด ก็ไม่สามารถชักนำโยนิโสมนสิการให้แก่เด็กได้ ไม่เป็นกัลยาณมิตร อาจจะมี

กลายเป็นปাপมิตรไป คือมิตรที่ไม่ดี

ถ้าเป็นกัลยาณมิตรก็จะชี้แนะ พอถูกเห็นอะไรสะดุดตา สีแดง สีเขียว ฆูดฆาด ก็จะมีวิธีเข้าไป ตรงนี้ถ้าพ่อแม่กระตุ้นผิดทาง ก็จะบอกได้แค่ว่าอันนี้ไม่สวย อันนั้นสวยกว่า เอาอันนั้นดีกว่า อันนี้อย่าไปเอาเลย ฯลฯ แต่ถ้ามีโยนิโสมนสิการ ก็จะกระตุ้นในแง่ที่ว่าของนี่คืออะไร ทำด้วยอะไร มาจากไหน ใช้ทำอะไร มีแง่ดี แง่เสียอย่างไร ควรจะใช้ประโยชน์อย่างไร ถ้าถูกเป็นคนทำ จะแก้ไขปรับปรุงอย่างไร เป็นการให้ความรู้และปลุกเร้าฉันนะไปด้วย เด็กก็จะเกิดความใฝ่รู้ และสามารถเข้าใจสิ่งต่างๆ ถ้าได้มากกว่านั้น เด็กอาจจะเกิดความคิดที่จะทำหรือประดิษฐ์ขึ้นบ้าง ไม่ใช่ติดอยู่กับความชอบใจ ไม่ชอบใจ สวย ไม่สวย แล้วจบ ซึ่งจะไม่เกิดปัญญา

ประเมินการพัฒนาให้ครบ ๔ ด้าน

ปจฺฉา: ตามที่ท่านอธิบายมานี้ ถ้าเราทำหน้าที่เป็นพ่อแม่ ต้องอบรมเลี้ยงดูลูก แล้วจะมีเกณฑ์การพิจารณาอย่างไรว่า ลูกของเราเข้มแข็งพอที่จะไปเผชิญกับสังคมภายนอก ในทางธรรมจะมีเกณฑ์การประเมินอย่างไรว่าเด็กมีความเข้มแข็งพอสามารถดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง

วิสัยนา: ดูที่การพัฒนา ๔ ด้าน คือ

๑. การพัฒนาด้านกาย นอกจากดูสุขภาพทางกายแล้ว ก็พิจารณาดูที่ความสัมพันธ์กับวัตถุ สิ่งเสพบริโภค ว่าเขาพัฒนาหรือยัง เช่นดูว่าเขารู้จักกิน ใช้ วัตถุเป็นไหม

อย่างเช่น การรับประทานอาหาร ก็ดูว่าเขารู้จักกินเพื่อวัตถุประสงค์ที่แท้ คือ เพื่อบำรุงสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง ไม่ใช่เพียงเพื่อเอร็ดอร่อย โก้เก๋ ฟุ้งเฟ้อ อวดฐานะ อย่างนี้ แสดงว่าเขามีการพัฒนา ซึ่งรวมไปถึงการใช้เทคโนโลยีต่างๆ ด้วย สังเกตในการดู การฟัง ว่ารู้จักดู รู้จักฟัง ดูเป็นไหม ดูได้ประโยชน์ไหม รู้จักศึกษาจากประสบการณ์ต่างๆ ใหม หรือว่าดูสิ่งต่างๆ แล้วตกเป็นทาส หมกมุ่น มัวเมา อย่างนี้เป็นการพัฒนาทางกาย

๒. การพัฒนาด้านศีล ก็ดูการพัฒนาความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ ดูความสัมพันธ์กับพี่น้อง ดูความสัมพันธ์กับเพื่อน เช่น รู้จักคบเพื่อนใหม่ ปฏิบัติหน้าที่ต่อเพื่อนได้ดีไหม เมื่อสัมพันธ์กับผู้อื่น มีท่าที ทัศนคติ ถูกต้องไหม การพูดจาเป็นอย่างไร มีความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ในทางสังคมอย่างไร รู้จักสงเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลไหม นี่เป็นการพัฒนาทางสังคม
๓. การพัฒนาด้านจิตใจ ดูว่ามีคุณธรรมความดี มีเมตตา กรุณา เจอสัตว์ทั้งหลายทุกข์ยากเจ็บป่วยอยากจะช่วยเหลือมันไหม มีน้ำใจต่อคนอื่นไหม มีความกตัญญูไหม ฯลฯ แล้วก็ดูสมรรถภาพของจิตใจ ว่ามีความเข้มแข็ง มีความเพียรพยายาม มีความรับผิดชอบ มีสติรักษาตัวไหม มีสมาธิแน่วแน่ในกิจที่จะ

กระทำหรือเปล่า พร้อมทั้งพิจารณาด้านความสุขทางจิตใจ ว่ามีความสดชื่น เบิกบาน ผ่องใส ไม่เครียด ไม่หม่นหมอง ไม่ขุ่นมัว

๔. การพัฒนาด้านปัญญา ดูว่าสามารถรับรู้สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง สามารถมองสิ่งต่างๆ โดยไม่ยึดติดกับความชอบ ชัง ยินดี ยินร้ายเท่านั้น แต่มองสิ่งต่างๆ โดยรู้จักศึกษา มองหาความรู้ สืบค้นความจริง รู้จักแก้ปัญหา รู้จักวิเคราะห์หิวจ้ย มองโลกอย่างไร มีทัศนคติต่อเพื่อนมนุษย์อย่างไร มีทิวทัศน์แนวคิดอย่างไร

กัวิตเอาทั้ง ๔ ด้าน ถ้าใช้ได้ ก็ไปได้

บุัจฉา: การแสดงออกหรือการกระทำต่างๆ ในลักษณะการพัฒนา จะขึ้นอยู่กับอายุใหม่คะ

วิสัยชนะ: ไม่ได้ขึ้นอยู่กับอายุ อายุเกี่ยวข้องเฉพาะในแง่ที่เป็นวัยหรือขอบเขตของการเจริญเติบโต และกาลเวลาในการสะสมประสบการณ์ แต่ตัวการพัฒนาเองขึ้นอยู่กับอาการแสดงออก ลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการพัฒนาในด้านต่างๆ ทั้ง ๔ ด้านว่ามีระดับการพัฒนาเป็นอย่างไร

บุัจฉา: ดิฉันมองว่าปัจจุบันเราประเมินคน ไม่ได้ประเมินในลักษณะการพัฒนาทางกาย ศีล จิตใจ ปัญญา แต่เราไปดูกันที่วุฒิบัตร ประเมินฐานะทางเศรษฐกิจ ดูที่ตัวเลขของทรัพย์สิน หรือราย

ได้ บุคคลนี้เป็นผู้ที่รวยที่สุดของประเทศ การนำเสนอในลักษณะนี้แสดงถึงสังคมกำลังแสดงโลกในทางที่ผิดใช่ไหมคะ

วิไลษา: สังคมให้ภาพที่เพี้ยนไปจากความเป็นจริง

ปจจุภา: การฝึกอบรมลูกๆ ให้เป็นผู้มีคุณสมบัติที่เป็นต้นทุนในตัว ซึ่งจะเป็นเหตุปัจจัยทำให้พร้อมที่จะก้าวหน้าไปในการศึกษาพัฒนาชีวิตของตน ถ้าพูดให้สั้นๆ เพื่อจำง่าย ควรประกอบด้วยอะไรบ้างคะ

วิไลษา: พระพุทธเจ้าตรัสว่า ลูกๆ คือเด็กทั้งหลาย เป็นฐานรองรับมนุษยชาติ ลูกในครอบครัวคือเด็กในสังคม ถ้าจะให้สังคมมนุษย์มั่นคง มีอนาคต เด็กก็ควรได้รับการปลูกฝังคุณสมบัติที่เรียกว่า แสงเงินแสงทองของชีวิตที่ดีงาม หรือรุ่งอรุณของการศึกษา ๗ ประการ คือ

- ๑) แสงแห่งปัญญาและแบบอย่างที่ดี
- ๒) มีวินัยเป็นฐานของการพัฒนาชีวิต
- ๓) มีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์
- ๔) มุ่งมั่นฝึกตนจนเต็มสุดภาวะที่ความเป็นคนจะให้ถึงได้
- ๕) ยึดถือหลักเหตุปัจจัยมองอะไรๆ ตามเหตุและผล
- ๖) ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท
- ๗) ฉลาดคิดแยกแยะ ให้ได้ประโยชน์และความจริง

ดูแลครอบครัว

คุณภาพชีวิตของครอบครัวที่มีความสุข

บุจฉา: ประเด็นที่ผ่านมานั้นชัดเจนดีค่ะ ดิฉันอยากเรียนถามท่านในลักษณะของคุณภาพชีวิตว่า ในฐานะของชาวพุทธ คุณภาพชีวิตของครอบครัวที่มีความสุขควรเป็นลักษณะใด

วิไลชญา: คุณภาพชีวิตดูได้ ๓ ระดับ เริ่มด้วยระดับที่ ๑ ซึ่งแยกเป็นหลายด้าน

ด้านแรก คือ เรื่องสุขภาพร่างกาย ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ เบียดเบียน มีกำลัง แข็งแรง อายุยืน

ด้านที่สอง มีอาชีพสุจริต ด้านวัตถุ มีทรัพย์สินเงินทอง ไม่เดือดร้อน มีกินมีใช้ อย่างน้อยพึ่งตัวเองได้ในด้านเศรษฐกิจ

ด้านที่สาม มีสถานะในสังคม เป็นที่ยอมรับนับถือ มียศ มีตำแหน่ง มีบิรวาร มีผู้คนยกย่อง และถ้ามีเกียรติคุณ เป็นที่นิยม นับถือก็ยิ่งดี

ด้านที่สี่ ก็คือ มีครอบครัวอบอุ่นผาสุก มีความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นสุข พี่น้องรักกันดี ดูแลเอาใจใส่ ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่น่าพอใจ

ทั้ง ๔ ด้านนี้รวมกันเป็นระดับที่ ๑ เรียกว่า ทิฐฐุธัมมิกัตถะ หรือประโยชน์ปัจจุบัน เป็นจุดหมายขั้นตาเห็น ต้องดูเป็นพื้นฐาน

ก่อน

คุณภาพชีวิตด้านแรกที่เป็นด้านวัตถุ หรือรูปธรรมนี้ ก็อย่างที่ยกแล้วว่า ท่านถือว่าสำคัญ ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เราอาศัยมันเป็นฐานที่จะก้าวขึ้นสู่การพัฒนาและความดีงาม หรือการสร้างสรรคที่สูงขึ้นไป ดังนั้นท่านจึงเอาใจใส่มากทีเดียว เพียงแต่ต้องระวังว่าไม่ให้เขาเป็นจุดหมายที่จะไปหลงติดวนเวียนจมอยู่ แต่ถ้าปฏิบัติให้ถูกก็เป็นการเตรียมฐานชีวิตให้พร้อม

เพราะฉะนั้น ในเรื่องคุณภาพชีวิตจึงมีหลักสำคัญพิจารณาแยกแยะละเอียดลงไปอีก เช่น หลักสัปปายะ ๗ ประการ สัปปายะ ก็คือคำบาลีที่เราเอามาแปลว่า “สบาย” นั่นเอง แต่ความหมายในภาษาไทยของเราเพี้ยนไปหน่อย

สบายของเรา มักเข้าใจกันว่า หมายถึง ไม่ติดขัด ไม่มีอะไรบีบคั้นกดดัน หรืออึดอัด แล้วก็หยุดแค่นั้น คล้ายกับว่าพร้อมจะลงนอน หรือพักผ่อนได้ (มองที่การไม่ต้องทำ)

แต่สบาย หรือสัปปายะของเดิม หมายถึง สภาพที่เอื้อ เกื้อหนุน เหมาะ ช่วยให้เป็นอยู่ ทำกิจกรรม หรือดำเนินกิจการต่างๆ อย่างได้ผลดี หรือเอื้อต่อการที่จะปฏิบัติให้สำเร็จผล (มุ่งเพื่อการกระทำ) เช่น จะไปฝึกสมาธิ ท่านก็ให้มีสัปปายะ จึงจะได้ผลดี

“สัปปายะ” คือ สภาพเอื้อ เรียกว่าง่าย ๆ ว่า ภาวะสบาย นี้เป็นคุณภาพชีวิตขั้นต้น มี ๗ อย่าง คือ

๑. อุตุสบาย (อุตุสัปปายะ) คือ สภาพแวดล้อม ดิน น้ำ อากาศ ที่เกื้อกูลต่อชีวิต ธรรมชาติที่รื่นรมย์ ความร้อนความ

หนาว บรรยากาศทั่วไป ที่ดี ที่เหมาะ ที่เอื้อ

๒. อาหารสบาย หรือโภชนะสบาย (อาหารสัปปายะ/ โภชน-สัปปายะ) มีอาหารเพียงพอ ไม่ขาดแคลน และเป็นอาหารที่มีคุณภาพ ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ มีรสชาติประกอบพอเหมาะพอควร

๓. อาวาสสบาย หรือเสนาสนะสบาย (อาวาสสัปปายะ/เสนาสนสัปปายะ) คือ ที่อยู่อาศัย ที่นั่งที่นอน มั่นคง ปลอดภัย อยู่อาศัยใช้ทำกิจที่ประสงค์ได้ดี เป็นที่ผาสุก

๔. บุคคลสบาย (บุคคลสัปปายะ) คือ มีบุคคลที่ถูกต้องกันเหมาะสมกัน ไม่มีคนที่เป็นภัยอันตราย หรือก่อความเดือดร้อนวุ่นวาย ถ้าให้ดีก็ให้มีคนที่มีคุณธรรม มีปัญญา จิตใจดี มีไมตรี มีความรู้ ที่จะเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาชีวิต พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญาให้ดียิ่งขึ้น อย่างน้อยได้คนที่เหมาะใจ

๕. อริยาบถสบาย (อริยาบถสัปปายะ) คือ การบริหาร อริยาบถ การเคลื่อนไหวของร่างกาย การได้นั่งนอนยืนเดินอย่างสมดุลและเพียงพอ บริหารร่างกายได้คล่องไม่ติดขัด

๖. โคจรสบาย (โคจรสัปปายะ) คือ มีแหล่งอาหาร แหล่งปัจจัย ๔ สิ่งจำเป็นในการใช้สอยเป็นอยู่ หาไม่ยาก เช่น มีหมู่บ้าน ร้านตลาด หรือชุมชน ที่ไม่ไกล ไม่ไกลเกินไป

๗. สวณะสบาย (คำเต็มว่า ธรรมสวณสัปปายะ หรือภัสส-สัปปายะ) คือ มีโอกาสได้ยินได้ฟังถ้อยคำ เนื้อความ และเรื่องราวที่ให้เกิดปัญญาความรู้ความเข้าใจในหลักความจริง ความดี

งาม ที่เป็นธรรมชาติ เป็นวิถีทาง ตลอดจนการพูดคุยถกเถียงสนทนา แลกเปลี่ยนความรู้ความคิด พูดตามยุคสมัยว่า มีโอกาสเข้าถึงข่าวสารข้อมูลที่สร้างสรรค์ ผดุงจิตใจ จรรโลงปัญญา เอื้อต่อการศึกษา เกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิต

บุจฉาแทรก: ได้ ๗ ข้อแค่นี้ก็สบายแล้ว ทั้ง ๗ ข้อสบายทั้งนั้น สบายสมชื่อทุกข้อ ครบ ๗ ข้อแล้วยังอยู่แค่ระดับที่ ๑ เท่านั้น หรือ

วิสัย: ทั้งหมดที่พูดมานี้ยังเน้นด้านวัตถุหรือรูปธรรม คุณภาพชีวิตจะจริงแท้และยั่งยืน ต้องลึกเข้าไปในจิตใจ หรือสูงขึ้นไปในทางนามธรรมด้วย

ต่อจากนี้ก็ให้ดูระดับ ๒ ที่เรียกว่า สัมปรายิทัตตะ หรือ ประโยชน์เบื้องต้น เป็นจุดหมายขั้นเลยตาเห็น หรือประโยชน์ที่ลึกเข้าไป เป็นเรื่องที่เคยจากที่ดูในระดับตาเห็นทั่วๆ ไปแล้ว ที่จริงแค่ ๔ ข้อแรกที่กล่าวมาก็ดูได้เยอะแล้ว และเรื่องสัปปายะ ๗ บางอย่างก็ล้ำเข้ามาในระดับที่ ๒ นี้บ้าง แต่ตอนนี้เน้นด้านนามธรรมให้ชัดขึ้น

ในขั้นนี้ก็ดูว่า พ่อแม่ผู้นำในครอบครัว เป็นหลักใจ ให้ความอบอุ่น ซาบซึ้ง สุขใจ อยู่กันในครอบครัวอย่างมีความภาคภูมิใจและมั่นใจ ที่ได้ดำเนินชีวิตโดยสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย ซึ่งก็เป็นคุณภาพชีวิตอย่างหนึ่ง เป็นการทำให้จิตใจสงบ มีความรู้สึกมั่นคง

ยิ่งกว่านั้นยังได้เสียสละบำเพ็ญประโยชน์ ได้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ซึ่งเป็นกุศลที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีอย่างยิ่ง เพราะรู้สึกว่าชีวิตมีคุณค่ามีความหมาย ทำให้เกิดปีติอิ่มใจมีความสุขที่ลึกซึ้งยั่งยืน และจะย้อนไปโยงกับข้อแรก เช่น ทำให้เป็นที่นิยมนับถือ มีความภูมิใจในครอบครัวของตนว่า พ่อแม่ของเราได้ทำประโยชน์ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ทำความดีสร้างสรรค์สังคม เป็นต้น

รวมทั้งมีศรัทธา เชื่อมั่นในการกระทำความดี เชื่อมั่นในพระรัตนตรัย มีหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ จิตใจไม่ว้าว้าว เป็นคุณภาพชีวิตในระดับจิตใจ แล้วก็มีปัญญาแก้ปัญหาแก้ปัญหาชีวิตได้ มีความรู้ความเข้าใจ ทันท่วงทีข่าวสารเหตุการณ์ความเป็นไปในโลก และรู้เท่าทันข่าวสารข้อมูล นี่ก็เป็นคุณภาพชีวิตในระดับปัญญา ซึ่งสำคัญมาก

สูงกว่านั้นก็ถึงระดับ ๓ ที่เรียกว่า ปรมัตถะ แปลว่า ประโยชน์อย่างยิ่ง เป็นจุดหมายสูงสุด เป็นขั้นที่มีจิตใจเป็นอิสระ

สองระดับแรกยังเป็นคุณภาพชีวิตในขั้นของการอยู่ร่วมสังคมในฐานะเป็นบุคคล แต่ในที่สุดความเป็นบุคคลในสังคมนั้นก็ต้องโยงไปหาด้านชีวิตที่เป็นของธรรมชาติ หมายความว่า ที่แท้นั้นทุกชีวิตอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ และกฎธรรมชาตินี้ไม่เข้าใครออกใคร ไม่ว่าจะเป็นคนดีหรือคนชั่ว ก็ต้องอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป มีการพลัดพราก พบความผันผวนแปรปรวนแปรเป็นไปต่างๆ ตามเหตุปัจจัยหลากหลายที่เกี่ยวข้อง

ตอนนี้อย่าคิดว่าคนดี หรือคนชั่ว ถ้าจิตใจยังไม่อิสระ พอเจอกับ

ความผันผวนปรวนแปร ซึ่งเป็นโลกธรรม ได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์ สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ สังคม เหตุการณ์บ้านเมือง ชีวิตเปลี่ยนแปลง พอเจอเข้าก็โศกเศร้าทุกซี้ใจ

ตอนนี้แหละที่คนจะต้องเข้าถึงธรรมชาติ ถ้ารู้ความจริง แจ่มแจ้ง ปัญญาชัดเจนถึงสังขธรรมแล้ว จิตใจก็จะเป็นอิสระ ไม่หวั่นไหว มั่นคง สมบูรณ์ จึงเป็นคุณภาพชีวิตสูงสุด ที่เรียกว่าเป็น มงคลข้อ ๓๘ ตามพุทธพจน์ที่ว่า "... จิตฺตํ ... อโศกํ วิรชํ เขมํ" ผู้ใด ถูกโลกธรรมทั้งหลายกระทบกระทั่งแล้ว จิตใจไม่หวั่นไหว มีความ มั่นคง ไม่เศร้าโศกแห่งเขา ไม่เศร้าหมองขุ่นมัว เป็นจิตใจที่สะอาด ผ่องใส เกษม ปลอดโปร่ง เบิกบาน อันนี้จัดว่าเป็นมงคลสูงสุด เป็น คุณภาพชีวิตชั้นยอด พ่อแม่ที่ถึงขั้นนี้ก็จะเป็นหลักของครอบครัว และของเพื่อนมนุษย์ทั่วไปได้อย่างดี คุณภาพชีวิตก็ดูได้หลาย ระดับตามหลักอัตตะ คือประโยชน์ที่เป็นจุดหมาย ๓ ชั้นอย่างนี้

เมื่อคนพัฒนา ความสุขก็เป็นอิสระจากวัตถุมากขึ้น

ปจฺจนา: ครอบครัวมีความสุข หรือความผาสุกมีลักษณะ อย่่างไรคะ

วิสัยนา: ถ้ามองอย่างกว้าง ก็ดูตามลักษณะของคุณภาพ ชีวิตในเรื่องสัปปายะ ๗ และอัตตะ ๓ ดังได้กล่าวมาแล้ว แต่ถ้า มองในแง่ตัวคน ก็ควรพิจารณาในด้านความสัมพันธ์กับวัตถุด้วย ว่า วัตถุที่มีอยู่สามารถให้ความสุขกับเขาได้ไหม เขามีการพัฒนา มีความสุขงามทางปัญญาแค่ไหน จิตใจเป็นอิสระจากวัตถุมาก

น้อยเพียงใด

ถ้าความสุขของเขาไม่ค่อยขึ้นต่อวัตถุแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องมีวัตถุมาก ชีวิตจะพึงพาวัตถุน้อยลง และมีความสุขได้ง่ายขึ้น แต่ถ้าจิตใจพัฒนาไม่พอ เขาก็ต้องการวัตถุมากจึงจะมีความสุขได้ เพราะฉะนั้นเราต้องดูความสูงงอมแก่กล้าของอินทรีย์ โดยเฉพาะด้านปัญญา ถ้าเขายังพัฒนาทางจิตใจและทางปัญญาน้อย เขาก็จะพึงพาวัตถุมาก แต่ถ้าเขาพัฒนาสูงขึ้นไป ความสุขของเขาก็แบ่งหรือย้ายไปที่อื่น เช่น สุขจากความรักใคร่ไมตรีระหว่างมนุษย์ ศรัทธาในศาสนาหรืออุดมคติบางอย่าง กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ หรืองานที่ทำให้รู้สึกว่ามีคุณค่า ความสุขกับธรรมชาติ ความสุขจากวิเวก การศึกษาหาความรู้ การแสวงธรรมแสวงปัญญา ความปลอดโปร่งเป็นอิสระ เป็นต้น ที่ขึ้นต่อวัตถุน้อยลงๆ

ปจฺจนา: ในหลักการแล้ว เราควรฝึกการพึ่งพาวัตถุให้น้อยได้ อย่างเป็นบ้างคะ

วิไลษนา: เราควรฝึกตนเองให้เป็นอิสระเหนือวัตถุ มีชีวิตที่ดี เป็นสุขได้ด้วยตนเองโดยพึ่งพาวัตถุน้อยที่สุด หรือค่อยๆ น้อยลงไป จึงมีหลักปฏิบัติที่เรียกว่าศีล ๘ เป็นตัวอย่างของการฝึก อย่างน้อย ไม่ให้ลุ่มหลงวัตถุ ไม่ให้เอาความสุขและชีวิตของเราไปฝากไว้กับ วัตถุอย่างเดียวน จนกลายเป็นทาสของมันหรือสูญเสียอิสรภาพไป

จะเห็นว่าศีล ๘ เป็นการเพิ่มจากศีล ๕ ในข้อที่เกี่ยวกับตนเองเท่านั้น ในขณะที่ศีล ๕ เป็นเรื่องของการอยู่ร่วมกัน ไม่เบียด

เบียดกัน ไม่ทำร้ายกัน ไม่ฆ่าฟันกัน ไม่ละเมิดกรรมสิทธิ์กัน คือ ๘ เป็นเรื่องของตัวเองทั้งนั้น ไม่ต้องดูการละเล่น ไม่ต้องประดับตกแต่ง ไม่ต้องใช้ที่นอนที่สบายเกินไป และกินง่าย อยู่ง่าย กินมือเดียว ก็สามารถอยู่ได้ คล้ายๆ กับว่าเอาแค่ว่าตรงและพอกับความต้องการของชีวิตจริงๆ ไม่เอาตามความชอบใจของฉัน แต่ดูตามความเป็นจริงว่าชีวิตต้องการแค่ไหน ถ้าอาหารมือเดียวพอ เราก็บอกว่าพอ ฉันไม่เอาความสุขไปฝากหรือไปขึ้นกับอาหารอร่อย แต่จะเอาเวลาไปพัฒนาทางด้านจิตใจ และปัญญา เช่นใช้เวลาไปในการค้นคว้าตำรับตำรา อ่านหนังสือ หรือไปฟังธรรม ไปปาฐกถา อภิปราย ทำความดี บำเพ็ญประโยชน์ ที่ท่านเรียกว่า อนุวัชชกรรม

รวมแล้วคือ ๘ เกิดขึ้นมาเพื่อพัฒนาคนต่อขึ้นไปจากระดับ คือ ๕ คือ ๕ มีเพื่อให้มนุษย์อยู่รวมกัน โดยไม่เบียดเบียนกัน แต่คือ ๘ ช่วยส่งเสริมให้ชีวิตของแต่ละคนอยู่ดีมีสุขได้โดยขึ้นกับวัตถุน้อยลง ไม่ฝากความสุขไว้กับวัตถุ มิฉะนั้นแล้วต่อไปชีวิตจะกลายเป็นว่าความสุขต้องขึ้นอยู่กับวัตถุ เช่น ไปไหนไม่มีพุง ไม่มีที่นอนดีๆ ก็ไปไม่ได้ เป็นการจำกัดตนเอง แล้วก็ทุกข์ด้วย แต่ถ้าเป็นคนที่ไม่ขึ้นกับวัตถุมากนักก็จะเอาเท่าที่จำเป็น กิน นอนที่ไหนก็ได้ทั้งนั้น และมีความสุขได้ ไปทำคุณงามความดีได้สะดวก จึงมีชีวิตที่เป็นอิสระมากขึ้น โลงเบา คล่องตัว สามารถไปทำสิ่งที่ดีงามได้มากขึ้น

ดังนั้นชีวิตยิ่งพัฒนาขึ้นไป ก็ยังมีโอกาสให้ตนเองพัฒนาได้มากขึ้น และช่วยเหลือผู้อื่นได้มากขึ้น แล้วด้านวัตถุเมื่อได้มา มากก็จะมีส่วนที่เกินจำเป็น ซึ่งนำไปช่วยเหลือผู้อื่นได้ แต่ถ้าเป็นคนที่มี

ชีวิตขึ้นต่อวัตถุ คิดแต่จะเสพบริโภคให้มากที่สุด มีเท่าไรก็ไม่รู้จักพอ ก็ต้องเอาให้ตัวได้มากที่สุด และต้องเอาจากคนอื่น ต้องแย่งชิง เบียดเบียนกัน คนอื่นก็เดือดร้อน ตัวเองก็ไม่รู้จักพอ มีเท่าไรก็ไม่เป็นสุข เป็นคนที่สุขได้ยาก แต่ถ้าพัฒนาตัวขึ้นไป ความสุขขึ้นต่อวัตถุน้อย มีนิดเดียวฉันก็เป็นสุข แต่ฉันเก่งค้นหาได้มาก ก็นำไปช่วยเหลือเกื้อหนุนเพื่อนมนุษย์ได้มาก กลายเป็นดีไป

เข้าหลักว่า ตัวเองก็เป็นสุขได้ง่าย และช่วยให้คนอื่นเป็นสุขได้มาก หรือเป็นสุขง่าย กินใช้น้อย ทำประโยชน์ได้มาก

เข้าถึงคุณค่าที่แท้จริงของวัตถุ

ปจฺฉา: ในปัจจุบันมีสื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ มาช่วยกระตุ้นความต้องการทางด้านวัตถุ ก็ต้องกลับไปสู่หลักเดิมที่ว่าควรจะดูเพื่อการศึกษา

วิไลชนา: ใช่แล้ว หลักของศีลบอกไว้ว่า ควรใช้ตา หู จมูก ฟังให้เป็น ตาหูเพื่ออะไร เรามีทีวีเพื่ออะไร วัตถุประสงค์ที่แท้ก็เพื่อการสื่อสาร ให้ข้อมูล เพิ่มพูนความรู้ เพราะฉะนั้นสุขแท้ที่จะได้ก็คือความสุขทางปัญญา โดยมีการพักผ่อนหย่อนใจเป็นของแถม

ต้องถามตัวเองว่าเราได้สื่อเช่นทีวีมาแล้วเกิดปัญญาเพิ่มพูนขึ้นมา มิใช่เกิดแต่ความหลง หมกมุ่น มัวเมา ถ้าเป็นอย่างนี้ก็จะกลายเป็นโทษมากกว่า แทนที่จะได้พัฒนาชีวิต ก็กลายเป็นถอยจมลงไป ต้องรู้ชัดว่าวัตถุอุปกรณ์ต่างๆ นี้คุณค่าที่แท้อยู่ที่ไหน

ดังนั้นการซื้อข้าวของ วัตถุ เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม รถยนต์

ต่างๆ เหล่านี้ ก็ต้องถามตนเองว่า วัตถุประสงค์ของการซื้ออยู่ที่ไหน ถ้าเราสามารถตอบได้ก็จะมีขอบเขตชัดเจนขึ้นมาเลย แล้วเราก็จะกำหนดสเปค (specification) ได้ถูกต้อง

ปฏัจจา: ที่เรียนถามเช่นนี้ เพราะว่าบางคนไม่ต้องการตามขอบเขต แต่เพื่อบำรุงบำเรอ

วิไลชานา: ก็มีสเปคเหมือนกัน แต่สเปคของเขาไม่ได้กำหนดด้วยปัญญา เป็นการกำหนดด้วยตัณหา สเปคของปัญญา กับสเปคของตัณหา ไม่ตรงกัน สเปคตัณหาจะไม่รู้จักพอ และไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของชีวิต ตรงนี้แหละเป็นข้อผิดพลาด แล้วต่อไปก็จะนำไปสู่การเบียดเบียน ตัวเองก็ไม่ได้พัฒนา

แต่ถ้าเรารู้จักคุณค่าที่แท้จริง เช่น ถ้าเรามีรถยนต์เราควรพิจารณาว่าคุณค่าที่แท้จริงก็คือ เพื่อให้เดินทางสะดวกรวดเร็ว ช่วยให้กิจธุระสำเร็จได้ดี เพราะฉะนั้นควรเน้นที่ความมั่นคง ปลอดภัย แข็งแรง ทนทาน ความสวยงามเป็นรอง แม้ว่าสังคมจะมีค่านิยมอย่างนั้น เราก็ยอมรับอย่างรู้ทัน ในด้านค่านิยม เราก็ไม่ให้เสีย แต่พร้อมกันนั้นเราก็ไม่ต้องตกไปเป็นทาสของค่านิยม เราจะเน้นในแง่คุณค่าแท้ ที่เป็นพื้นฐานก่อน เอาจุดนี้ให้ได้ก่อน แล้วที่เหลือก็ยอมให้สังคมบ้าง แต่ไม่มีว่เมาหมกมุ่น ไม่เป็นทาส ท่านเรียกว่ามีปัญญารู้เท่าทันทั้งด้านดีด้านเสีย ทำจิตใจให้เป็นอิสระได้